

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**LİSE GENÇLİĞİ DİNDARLIĞI VE AİLE İÇİ İLETİŞİM
(ÇANKIRI İLİ ÇERKEŞ İLÇESİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra ASAR

Danışman

Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN

Samsun, 2015

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

06/11/2015

Büşra ASAR

TEZ KABUL VE ONAYI

Büşra ASAR tarafından hazırlanan Lise Gençliği Dindarlığı ve Aile İçi İletişim (Çankırı İli Çerkeş İlçesi Örneği) başlıklı bu çalışma, (06/11/2015) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___ / ___ / ____

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

ÖZET

Lise Gençliği Dindarlığı ve Aile İçi İletişim (Çankırı İli Çerkeş İlçesi Örneği)

Büşra ASAR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Haziran/2015

Danışman: Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN

Bu araştırmanın amacı, lise öğrenimi gören genç bireylerin dindarlık ve aile içi iletişim düzeylerini bazı bağımsız değişkenler açısından incelemek ve aralarındaki ilişkiyi açıklamaktır.

Araştırma, 2015 yılında Çankırı İlinin Çerkeş İlçesinde, lise öğrenimi gören tesadüfi olarak seçilen 262 genç birey üzerinde yapılmıştır. Araştırmada bireylerin dindarlık ve aile içi iletişim düzeyleri üzerinde etkili olduğu düşünülen cinsiyet, öğrenim gördüğü okul türü, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, annenin çalışıp çalışmama durumu, babanın çalışıp çalışmama durumu ve ailenin aylık gelir düzeyi olmak üzere yedi bağımsız değişken ele alınmıştır. Araştırmada bağımlı değişkenleri oluşturan bireylerin dindarlık ve aile içi iletişim düzeylerini ölçmek için düzenlenen “Dindarlık Envanteri” ve “Aile İçi İletişim Envanteri” ile “Kişisel Bilgi Anketi” kullanılmıştır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, problem ve alt problemler, hipotezler, temel kavramlar ve ilgili çalışmalar bulunmaktadır. İkinci bölümde gençlik, dindarlık, aile ve ailede iletişim genel başlıklarıyla kuramsal çerçeve bulunmaktadır. Üçüncü bölümde yöntem ve uygulama; dördüncü bölümde bulgular ve yorum kısmı bulunmaktadır. Sonuç kısmında ise, araştırmada elde edilen bulgular ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Sonuç olarak dindarlığın aile içi iletişimin artmasında önemli bir etken olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Gençlik, dindarlık, aile, iletişim.

ABSTRACT

Religiosity of High School Youth and Communication Among Family (Case of
Çankırı - Çerkeş District)

Büşra ASAR

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Philosophy and Religion Sciences Department, Master, September / 2015

Supervisor: Prof.Dr. Ali Rıza AYDIN

The purpose of this research is to examine the levels of religiosity and communication among family of the high school students in terms of some independent variables and to set forth the relationship between them.

This study was done over 262 young people, being student in high school, who were chosen randomly from age group 20-35 in Çerkeş, Çankırı, in 2015. In this study, seven independent variables which were considered to be effective on the levels of religiosity and communication among family were used. These variables are as follows: Gender, school type of education, education level of mother, education level of father, status of mother: working or not, status of father: working or not and level of income of the family. In order to test the levels of religiosity and communication among family, three questionnaires were used: These were “the Inventory of Religiosity,” the Inventory of Communication among Family,” and “Personal Questions.”

The study consists of four chapters: The first chapter includes the purpose of the study, the problem and sub-problems of the study, hypothesis, some basic concepts and related studies. The second chapter is related to youth, religiosity, family, communication among family and the theoretical aspects of the problem. The third chapter is about the method and application of the study. The last and fourth chapter deal with the findings and their implications. The conclusion summarizes the findings and gives some advices for the future studies.

In the study, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programme was used for the statistical analysis. It was seen that religiosity was an important factor in the increase of the communication among family.

Keywords: Youth, religiosity, family, communication.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	viii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
2. Problem ve Alt Problemler	1
2.1. Hipotezler.....	3
3. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
4. Temel Kavramlar	4
4.1. Gençlik.....	4
4.2. Dindarlık	5
4.3. Aile.....	5
4.4. İletişim	5
5. İlgili Yayın ve Araştırmalar	6

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Gençlik.....	8
1.1. Gençliğin Tanımı	8
1.2. Gençlik Dönemi Özellikleri	9
1.3. Gençlik Döneminde Dini Tutumlar	12
2. Din Ve Dindarlık.....	17
2.1. Din ve Dinin İnsan İçin Gerekliliği.....	17
2.2. Dindarlık	19
2.3. Dindarlığın Boyutları	25
3. Aile.....	29
3.1. Ailenin Tanımı	29
3.2. Ailenin Fonksiyonları:	31
3.3. Ailede İletişim ve Engelleri	32
3.4. Çocukla İletişim Açısından Farklı Aile Tutumları.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA YÖNTEM VE UYGULAMA

1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	38
2. Araştırmada Bilgi Toplama Araçları.....	38
2.1. Kişisel Bilgi Anketi.....	39

2.2.	Dindarlık Envanteri.....	39
2.3.	Aile İçi İletişim Envanteri.....	42
3.	Verilerin Toplanması ve Analizi.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1.	Ankete Katılan Bireylerle İlgili Genel Bilgiler.....	45
1.1.	Cinsiyet	45
1.2.	Okul Türü.....	45
1.3.	Anne Eğitim Düzeyi.....	46
1.4.	Baba Eğitim Düzeyi	46
1.5.	Anne Çalışma Durumu.....	47
1.6.	Baba Çalışma Durumu	47
1.7.	Ailenin Aylık Gelir Düzeyi.....	47
2.	Ankete Katılan Bireylerin Dindarlık Düzeyleri Açısından Değerlendirilmesi	48
2.1.	Cinsiyete Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri	48
2.3.	Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri.....	51
2.4.	Babanın Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri	52
2.5.	Annenin Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri.....	52
2.6.	Babanın Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri	53
2.7.	Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri.....	54
3.	Ankete Katılan Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri Açısından Değerlendirilmesi	54
3.1.	Cinsiyete Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri	54
3.2.	Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri....	55
3.3.	Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri.....	56
3.5.	Annenin Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri.....	58
3.6.	Babanın Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri	59
3.8.	Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri	59
4.	Dindarlık ve Aile İçi İletişim Arasındaki İlişki İle İlgili Sonuç.....	61
5.	Dindarlık ve Aile İçi İletişim Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması.....	62
	SONUÇ	63
	KAYNAKÇA.....	68
	EKLER	73
1.EK:	Kişisel Bilgi Envanteri	73
2.EK:	Dindarlık Envanteri	74

3.EK: Aile İçi İletişim Envanteri	75
ÖZGEÇMİŞ	76

KISALTMALAR

AL	: Anadolu Lisesi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
İHL	: İmam Hatip lisesi
ML	: Meslek Lisesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa aralığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
v.b.	: ve benzerleri
v.d.	: ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal bir varlık olan insan, birbiriyle iletişim kurmaksızın yaşayamaz. Bu iletişim esnasında birçok olumsuzlukların ortaya çıkacağı ise inkâr olunamaz bir gerçektir. Toplumun en küçük sosyal birimi ise şüphesiz ki ailedir. Aile içerisinde iletişim ne kadar güçlü olursa bunun diğer sosyal alanlara tezahürü de o kadar olumlu olacaktır.

Din ise insanın hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmasını amaçlamakta ve bu amaçla insan yaşamına yön vermektedir. Şüphesiz yön verdiği olgulardan biri de insanların birbiriyle olan iletişimdir. Bu iletişimin temelinde ise toplumun en küçük sosyal birimi olan aile ve aile içi iletişim gelir.

Bu çalışma, bireyin hayatında büyük öneme sahip olan ve hayatına yön veren dindarlık ve bireylerin dindarlık düzeyleri ile, toplumun en küçük sosyal birimi olan aile ve bireylerin aile içi iletişimleri arasındaki ilişkiyi, çeşitli değişkenlerle ortaya koyması açısından önemlidir.

2. Problem ve Alt Problemler

Araştırmanın temel problemi “Lise öğrenimi gören gençlerin, dindarlık ve aile içi iletişimleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.”

Lise öğrenimi gören gençlerin dindarlık ve aile içi iletişimleri bazı sosyo-ekonomik değişkenler göz önüne alınarak ortaya konulmaya ve aralarındaki ilişki tespit edilmeye çalışılırken temel probleme bağlı olarak belirlenen alt problemler ise şunlardır:

1. Cinsiyet faktörüne göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

2. Öğrenim gördüğü okulun türüne göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
3. Annenin eğitim düzeyine göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
4. Babanın eğitim düzeyine göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
5. Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
6. Babanın çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
7. Ailenin aylık gelir düzeyine göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
8. Cinsiyet faktörüne göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
9. Öğrenim gördüğü okulun türüne göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
10. Annenin eğitim düzeyine göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
11. Babanın eğitim düzeyine göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
12. Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
13. Babanın çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?
14. Ailenin aylık gelir düzeyine göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

2.1. Hipotezler

1. Cinsiyet faktörü açısından genç kızların dindarlık düzeyleri genç erkeklerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.
2. Okuduğu okulun türüne göre ; İmam-Hatip lisesinde okuyan genç bireylerin dindarlık düzeyleri diğer liselerde (Anadolu Lisesi-Meslek Lisesi) okuyan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.
3. Annenin eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri annenin eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.
4. Babanın eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri babanın eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.
5. Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.
6. Babanın çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.
7. Ailenin aylık gelir düzeyine göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.
8. Cinsiyet faktörü açısından genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.
9. Okuduğu okulun türüne göre ; İmam-Hatip lisesinde okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri diğer liselerde (Anadolu Lisesi - Meslek Lisesi) okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.
10. Annenin eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri annenin eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.
11. Babanın eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babanın eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.

12. Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.

13. Babası çalışan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babası çalışmayan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.

14. Ailenin aylık gelir düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri ailenin aylık geliri düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 2015 yılında Çankırı Çerkeş İlçesinde lise öğrenimi gören genç bireyleri kapsamaktadır.

2. Araştırma, lise öğrenimi gören 262 genç bireye uygulanan anket sonuçlarını içermektedir.

3. Araştırma, Dindarlık ve Aile İçi İletişim Envanterlerinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

4. Temel Kavramlar

4.1. Gençlik

Gençlik, gelişme süreci olarak algılanırken “İnsan hayatındaki ergenlikle orta yaş arasındaki dönem”¹ olarak tanımlanır.

Psikologlar gençliği, çocukluk ile erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlanma dönemi olarak tanımlamaktadırlar. Genellikle ilk ergenlik belirtileriyle başlayan gençlik çağı büyümenin durmasına kadar sürer ve 12-21 yaşları arasındaki dönemi kapsar.²

¹ Türk Dil Kurumu (TDK), *Türkçe Sözlük*, C I, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s. 538.

² Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, İstanbul: Özgür Yayınları, 1998, s. 3.

4.2. Dindarlık

Dindarlık, bireyin dinsel yapıyla kurduğu bağılılık düzeyinin sübjektif ifadesidir.³

Din Psikolojisi literatüründe dindarlık, kişilik ve davranışın çeşitli görünüşleri içerisinde bireysel farklılıklara işaret eden önemli bir sosyo-kültürel faktör olarak nitelendirilmiştir.⁴

4.3. Aile

Aile, insan türünün sürekliliğini sağlayan, ilk toplumsallaşma sürecini oluşturan karşılıklı ilişkileri belirli kurallara bağlayan, toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur.⁵

Erkal'a göre aile, nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, sosyal mirası nakletme, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir toplumsal kurumdur.⁶

Ozankaya ise aileyi, içinde insan türünün belli bir biçimde ürettiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin düzenlendiği, anne babalar ve çocuklar arasında içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal bir mekanizma⁷ olarak tanımlamaktadır.

4.4. İletişim

İletişim, her hangi bir davranış değişikliği meydana getirmek maksadıyla, kişilerin fikir, bilgi, haber, tutum, duygu ve becerilerini akla gelebilecek türlü yollarla (sözlü, yazılı, sözsüz vb.) bir başkasına aktarma, iletme ve paylaşma süreci dir.⁸

³ Necdet Subaşı, "Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler", *İslamiyât Dergisi*, Ankara, 5/4, (Ekim-Aralık 2002) , s.24.

⁴ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık ve Kişilik*, Adana: Karahan Kitabevi, 2006, s. 276.

⁵ Mehmet Yalvaç, *Aile Sosyolojisi*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2000, s.13.

⁶ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları, 1999, s. 100.

⁷ Özer Ozankaya, *Toplumbilime Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1997, s. 24.

⁸ İbrahim Ethem Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam*, Ankara: Pdrem Yayınları, 2001, s. 11.

5. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Din ve dinin insan yaşamına etkileri çerçevesinde şüphesiz çok sayıda çalışma yapılmıştır. Son yıllarda yapılan ve bizim çalışmamıza da ışık tutan bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Güllü (2010) “Gecekondulaşma, Gençlik ve Dindarlık-Kayseri Arıncık Örneği-” çalışmasında şehirleşme ve gecekondulaşma sürecinde 16 -21 yaş gençlerin soysa kültürel ve sosyo ekonomik değişim süreçleri ile dini yaşantıları arasında meydana gelen etkileşimin, dini hayatın çeşitli boyutlarındaki yansımalarını ve farklılaşmalarını incelemiştir.⁹

Kırman (2013) “Stres ve Din: Lise Gençliği Üzerine Psikolojik Bir Araştırma (Kahramanmaraş Örneği)” isimli çalışmasında din ve stres arasında nasıl bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin özellikle lise gençleri üzerindeki etkisi çeşitli Sosyo-demografik değişkenler (okul, sınıf, cinsiyet, ikamet, anne-baba tutumu, eğitimi ve birlikteliği) açısından incelenmiştir ve stresi yenmede dinin olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir.¹⁰

Yüce (2009) “Gençlerde Dinî Yönelim ve Kişilik” isimli çalışmasında gençlerin kimlik arayışında ve kişilik yapılandırma sürecinde dini değerlerin rolü incelenmiştir. Araştırmada önce dinî yönelim ile demografik özellikler arasındaki ilişkiler incelenmiş daha sonra ise kişilik özellikleri ile demografik özellikler arasındaki ilişkiler incelenmiştir bu araştırmada gençlerdeki dinî yönelimin kişilikleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu vurgulanmıştır.¹¹

Çetin (2010) “Orta Öğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık Empati İlişkisi (Isparta Örneği)” isimli çalışmasında lise öğrencilerinin dindarlık ve empati

⁹ İsmail Güllü, “Gecekondulaşma Gençlik ve Dindarlık – Kayseri Arıncık Örneği - ” (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

¹⁰ Fatma Kırman, “Stres ve Din: Lise Gençliği Üzerine Psikolojik Bir Araştırma (Kahramanmaraş Örneği)”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

¹¹ Fatma Yüce, “Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş; dindarlık ve dindarlığın inanç ve ibadet boyutlarıyla empati arasında pozitif anlamlı bir korelasyon olduğunu belirtmiştir.¹²

Araz (2007) “Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Dini Eğitime Etkileri” isimli çalışmasında günümüz aile yapıları ve bu ailelerde gerçekleşen iletişim faaliyetlerinin nasıllığı belirlenmiştir. Daha sonra bu iletişim faaliyetlerinin çocuğun din eğitimine olan etkileri araştırılmış ve yanlış iletişim faaliyetlerinden doğan problemler belirlenip aşılması için gereken öneriler sunulmuştur.¹³

¹² Ümit Fahri Çetin, “Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

¹³ Hacer Araz, “Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitime Etkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Gençlik

1.1. Gençliğin Tanımı

İnsan hayatı stabil bir doğrudan ilerlemeyip çeşitli evrelerden meydana gelmiştir. “Her bir evre kendinden önce gelene dayanmaktadır”¹⁴ ve yeni evrenin eski evreden ayrımı kesin çizgilerle yapılmamaktadır. Gençlik, gelişme süreci olarak algılanırken “insan hayatındaki ergenlikle orta yaş arasındaki dönem”¹⁵ olarak tanımlanır. Gelişme ve değişimin olduğu insan hayatındaki bu kritik sürecin tipik özellikleri kararsızlık, huysuzluk, itaatsizlik, başkaldırı, gerginlik, çeşitli kompleksler ve fevri çıkışlardır. Bedensel değişimin ve karmaşık duyguların hakim olduğu gençlik dönemi için zamana ve yere göre farklı tanımlar yapılmıştır. Kültürel yapıların farklılığı ve gençlik dönemine farklı değerlerin yüklenmesiyle ortak bir tanım elde edilememiştir.

Birey ergenlik döneminde fiziksel, zihinsel ve toplumsal anlamda gelişim gösterir. Bu gelişimiyle birlikte sosyal yaşamı da hızlanan birey, özerkliğe adım atmış sayılır. Bu durumda genç yetişkini, “çocukluk ve ergenlik bağlarından kurtulmuş özerk bir birey”¹⁶ olarak tanımlayabiliriz.

Psikologlar gençliği, çocukluk ile erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlanma dönemi olarak tanımlamaktadırlar. Genellikle ilk ergenlik belirtileriyle başlayan gençlik çağı büyümenin durmasına kadar sürer ve 12-21 yaşları arasındaki dönemi kapsar.¹⁷

¹⁴ Yavuzer, *Ana Baba ve Çocuk*, s. 75.

¹⁵ Türk Dil Kurumu (TDK), *Türkçe Sözlük* s.538.

¹⁶ Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, Ankara: İmge Kitabevi, 1995, s. 107.

¹⁷ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, s. 3.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tanımına göre genç, 15-25 yaşları arasında öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişidir.¹⁸ Bu tanıma göre, birey üretici duruma geçip çalışmaya başladığı ve kendi ailesini kurmaya başladığı zaman gençlik çağı bitmekte, yetişkinlik dönemi başlamaktadır. Bedensel, ruhsal ve toplumsal değişme ve gelişme süreçlerinin yaşandığı gençlik dönemini kapsayan yaş dilimleri ülkeden ülkeye, yayından yayına farklıdır. UNESCO gençlik dönemi olarak 12-24 yaş dilimlerini kabul etmiştir. Gençlik dönemi bedensel ve ruhsal özellikleriyle bilgi, deneyim ve yaşantı birikimiyle insan yaşamının gelecek erişkinlik, olgunluk çağlarını etkiler. Gençlik bensele değişme ve gelişmeyle başlayan, ruhsal, toplumsal değişme ve gelişmeyle devam eden bir yaşam sürecidir.¹⁹

Coşkulu, atılgan ve çalkantılı bir dönem olarak bilinen gençlik, hayallerin, tutkuların ve ideallerin filizlendiği, sıkı arkadaşlıkların yaşandığı, değişimin, ileriye doğru atılımların yapıldığı, kendini kanıtlama ve kendi kimliğini bulma çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu dönemde karşımızda tedirgin, zor beğenen, fevri tepkiler gösteren, duygularında hızlı iniş çıkışlar gözlenen bir gençlik durmaktadır.²⁰

1.2. Gençlik Dönemi Özellikleri

İnsan yaşamı boyunca bir değişim ve gelişim içerisindedir. Gençlik dönemi belki de bu gelişim sürecinin en önemli evresini oluşturmaktadır. Bu evreye bir başkalaşım ya da farklılaşma evresi gözü ile de bakılabilir. Her toplumda ergen, çağına özgü olan duygu, düşünce, tutum ve eylem içindedir. Bu dönemin temel özellikleri, duygusal coşku ve taşkınlık, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, kişiliğinin sınırlarını aşma, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, rol sahibi olma çabası biçiminde özetlenebilir.²¹ Son derece dinamik ve değişken bir dönem olan gençlik, yetişme, olgunlaşma, hazırlanma ve bilgi edinme eylemlerini barındıran bir süreçtir. Gençlik dönemi esasında bireyin çocuksu davranışlardan uzaklaştığı, yetişkin olmaya namzet hale geldiği fakat toplumun ona bu statüyü henüz vermediği bir dönemdir. Nasıl ki kozadan çıkan tırtıl ne kozadaki ilk biçimine ne de kelebeğe

¹⁸ İbrahim Armağan, *Gençlik Gözüyle Gençlik*, İstanbul: Usadem Yayınları, 2004, s. 34.

¹⁹ Özcan Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 2001, s. 168.

²⁰ Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, s. 184.

²¹ Yavuzer, *Ana Baba ve Çocuk*, s. 243.

benziyorsa; aynı şekilde genç de ne çocuk ne de erişkin olan, kimliğini belirleme çabası içerisinde çarpınan bir bireydir.²²

Gençlik her yerde, her zaman coşkulu, dinamik ve çalkantılı bir dönem olarak görülmektedir. Yanılgıların, bencilliğin, başkaldırıların sık sık görüldüğü, bocalama, kimlik karmaşası ve kararsızlıkların yaşandığı bir dönemdir.

Gençlik toplumun en dinamik parçasını oluşturur. Bu dinamik parça kendi içinde birçok kaygılar taşır. Bu kaygılar; kim olduğu, ailesi ve toplum için ne anlam ifade ettiği, gelecekte iyi bir meslek sahibi olup olamayacağı, dini konularda neye nasıl inanacağını bilememe ve kararsız olma gibi uzayıp giden bir listedir. Bütün bu karmaşaya rağmen gençlik, farklı hayallerin kurulduğu, idealist düşüncelerin geliştiği, güçlü dostlukların kurulduğu, kendi kimliğini bulma çabalarının yoğunlaştığı, kendini gerçekleştirme ve kanıtlamanın en üst seviyeye ulaştığı özel bir toplumsal kategoridir. Bu kategori içerisinde yer alan lise gençliği de, çocuklukla yetişkinliği birbirine bağlayan bir köprü gibidir. Bu dönemde birey, topluma katılabilmek, yetişkinler arasında yer alabilmek, söz sahibi ve kimlik sahibi olabilmek için birtakım bilgi ve beceriler kazanmaktadır.

Çocukluk döneminde birey kendini yalnızca ailesinin, anne babasının, birer kopyası olarak algılamakta, kendisini onlarla özdeşleştirmektedir. Ancak 15-16 yaşına gelen birey artık soyut düşünme yetisine sahip bir gençtir ve kendisine model alacağı konsept genişlemiştir. Bu dönem gencin yeni arayışlar içinde olduğu bir dönemdir. Bu dönemde genç her şeyden önce kendini aramakta, kim olduğunu, ne olacağını, toplumdaki yerini sorgulamaktadır. Kişiliğine çeki düzen verme uğraşındaki genç birey, kendi kimliğine kavuşabilmek amacıyla önce ailesinin etkisinden sıyrılmaya çalışmaktadır. Gencin gözünde artık anne babası hiç yanılmaz, hep haklı kişiler değillerdir. Gençler bu dönemde anne babalarını eleştirel bir gözle yeniden değerlendirmeye girişmektedirler.²³

Gençlik döneminde somut işlemsel düşünmeden soyut işlemsel düşünme dönemine geçilir. Ancak bu geçişi gençlerin tamamı yapamaz ve bir kısmı somut işlemsel dönemde kalabilir. Genç insan, soyut çıkarsamalar yapabilme yeteneğini kazanmakla birlikte sadece gözlemlediği olayların sınırlılığından kurtulur,

²² İbrahim Daşkiran, “Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahraman Maraş Lise Gençliği Üzerine Bir Araştırma” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 11.

²³ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, s. 379.

varsayımsal durumları da hesaba katmaya başlar. Yaratıcılık artar, dinî, ahlaki ve felsefi konular üzerine düşünceler geliştirilir. Bu dönemin kişisel gelişim açısından en önemli yanı kimliğin kazanılmasıdır.²⁴

Toplumsal hayata katılma sürecinde çok kritik bir evre olan gençlik döneminin en önemli sorunu kendi benliğine ilişkin kimliğini kazanmasıdır. Toplumda yer alan her birey tek bir kimlik geliştirmez. Toplumsal durumlara göre genç öncelikle cinsel kimliğini, dindar kimliğini, milli kimliğini v.b. geliştirmektedir. Bu kimlik tipleri birbirini karşılıklı etkileyerek ve tamamlayarak insan yaşamına anlam verir.

Ergenlik döneminde kimlik kazanma sorununun çözümlenmesiyle kurulan pozitif kimlik duygusu hem gencin ruh sağlığı hem de toplumun sosyolojik sağlığı ve bütünlüğü açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Birey için olumlu sayılabilecek bir kimlik duygusu, bireyin içinde yaşadığı sosyal yapıyla yani grup, kültür ya da ulusla kurduğu ilişkinin karşılıklılık esasına dayanmasına bağlıdır. Ergenlikte oldukça güçlü bir biçimde ortaya çıkan aidiyet duygusu bireyin kendisini belli bir toplumun üyesi olma ve onunla var olma bilinci ile tanımlaması olarak açıklanabilir. Bu dönemde bireyin yaşadığı değer verme kaygısı da ancak grup tarafından bireye verilen kimlik ile çözümlenebilmektedir. Böylelikle birey, kim olduğu konusunda sağlıklı bir bilinç geliştirebilir. Ergenlik döneminde kimlik oluşturma sürecinin olumlu bir biçimde atlatılmasıyla birey, toplumsal yapıya veya toplumsal mekanizmaya yeni bir üye olarak katılırken toplum da bu yeni üyeyi, kendisini oluşturan değerler, idealler, semboller ve normlarla donatmakta ve bireyin toplumsal hayat karşısında ayakta kalmasını sağlamaktadır. Genelde yaşa göre tanımlansa da gençliğin bir yaş meselesi olmayıp, bir hal olduğu ve bu durumu niteleyen birtakım karakteristiklerin bulunduğu bilinmektedir. Bu dönemin en temel özelliği fiziksel ve psikolojik yönden kişilik gelişiminin tamamlanmasıdır. Gençler genelde dinamik, duygusal, sabırsız, ölçü tanımayan, hevesli hatta ihtiraslı oldukları gibi aynı zamanda sürekli bir kimlik arayışı içindedirler.²⁵

²⁴ Richard C. Atkinson vd., *Psikolojiye Giriş*, Kemal Atakay, Aysun Yavuz, Mustafa Atakay (çev.), Cilt I, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995, ss. 90-91.

²⁵ Mehmet Ali Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, Adana: Karahan Kitabevi, 2005, s. 87.

1.3. Gençlik Döneminde Dini Tutumlar

Gençlik dönemi kişilik gelişimi açısından “kritik çağ”²⁶ özelliği gösterirken, dini gelişim açısından da oldukça önemlidir. Ergenlik döneminde kişiliğin gelişmesinde ve dengeye ulaşmasında elzem olan kimlik bunalımı, arayışı ve kimlik edinme süreçleri yaşanırken birey bu dönemde edindiği kimliği ömür boyu taşımaktadır. Dini eğilimlerini de yine bu dönemde netleştiren birey, içselleştirdiği, sorgu sürecinden geçirdiği ve kendine mal ettiği dini anlayışını bu dönemde elde eder. Dolayısıyla ergenlik dönemi, dini şuurun uyanışını kapsayan, bu uyanışla birlikte çatışma ve şüphelerin gözlemlendiği, şüphelerin bilinçli yorumlanmasıyla dine dönüş ve dini inancın netleşmesini barındıran bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkatimizi çeken nokta hissedilen ve anlaşılan dini yaşantının ergenlik döneminden önce pek görülmediğidir. Genç, hayatın realiteleri ile karşılaştıkça zihni ve ahlaki bağımsızlığa kavuşmak ister. Kendi başına karar vermek zorundadır. Böylece vakıalara dayanarak düşünme ve inceleme alışkanlıkları geliştirir. Allah’la olan münasebet mahiyet itibarıyla daha az somut olmaya başlar.²⁷

Ergenliğin ilk dönemlerinde “soyut düşünme” kabiliyetinin gelişmesiyle birlikte metafizik alana ilgi başlamaktadır. Yetişkin seviyesinde bir kavrama yetisine sahip olan ergen, ruhi anlamda da yaşamış olduğu gelişmelerle birlikte dini konuları düşünmeye başlar. Ergen artık kendisine öğretilen çocukluk dinini bırakmış ve kişisel anlamda benimsediği bir dini anlayış geliştirmiştir.²⁸ Aslında ilk öğrendikleri ile uyuşmayan ilmi prensiplerin kazanılması, bu çocukluk inancının yıkılmasına yol açar. Bununla birlikte gencin kendisini bulması ve kendi düşüncesiyle kainatın proseslerini hayatın genel planı ile münasebete getirmesi şiddetle duyulan bir ihtiyaç olduğundan genç, inancını dogmatik yapıdan kurtarmaya çalışır ve sistemli bir hale ulaştırma çabası içine girer. Ergenlik döneminin ilk yıllarında özellikle 12-14 yaşlarında soyut düşünme kabiliyeti gelişmeye başlar.²⁹ Duygulara derinleşmeler, hayatta yeni atılımlar, ilgilerde ani canlanmalar meydana gelir. Bu dönemde, dini

²⁶ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Cilt I, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980, s. 107.

²⁷ Belma Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Baha Matbaası, 1970, ss. 13-14.

²⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1998, ss. 267-283.

²⁹ M. Naci Kula, *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*, Dem Yayınları, İstanbul: 2005, s. 100.

hislerde de yeni uyanışlar ortaya çıkmaktadır.³⁰Ergen anlam taşıyan bir bütünlük içinde yaşadığının şuuruna varır varmaz dini bir arayış ve özlemle dünyaya yönelir. Ruhun duygusal deviniminden hız alan bu dini arzu ve arayış zihin gelişiminin yardımıyla da şuurlu bir dini uyanışı hazırlar.³¹Diğer taraftan ergenin zekâsı ve mantığının hızla gelişmesi de, dinin sembolizmine karşı derin bir anlayış kazanmasını sağlamaktadır.³²Çocuklukta anlaşılamayan ve idrak edilemeyen bilgiler ergenlikte bilinçli ve şuurlu bir şekilde anlaşılmaya çalışılır. Anlaşılan bilgiler hemen pratik hayatta uygulamaya konulmak istenir. Genç, ergenlik dönemine kadar büyüklerinin otorite ve anlayışını esas alan bir din anlayışı benimser. Ama ergenlik döneminin girmesiyle birlikte kendisi için yeni bir dünya ve yeni bir din anlayışı geliştirme gayreti içerisine girer. Bu dönemde dinî uyanma ve dine karşı duyulan ilgi artarak gelişir.³³12-13 yaşlarında başlayan “soyut düşünme” kabiliyeti sayesinde genç, dini ve metafizik konuları düşünmeye başlar. Ancak kendisinde, çocuklukta dini düşünce ve Allah tasavvurunun izleri de henüz kaybolmamıştır. Bir müddet sonra bu düşünce ve tasavvur geride kalır ve tamamen soyut düşünmeye doğru gelişme gösterir. Nihayet öyle bir zaman gelir ki, gençlerin dinî duygu ve düşünceleri, şuur ve irade sayesinde yükselerek onların bütün kişilikleri kontrol altına alır. Böylece erken yaşlardan itibaren var olan din duygusu ve ona bağlı heyecanlar, gençliğe yakın dönemlerde dini uyanmaya bırakır.³⁴

İlk ergenlik dönemi dinî uyanışın gerçekleştiği dönemdir. Bu olumlu gelişmelerin akabinde 14-18 yaşlarını kapsayan dönemde meydana gelen fiziksel ve duygusal değişikliklerin etkisiyle genel anlamda bir bunalım yaşanır. Ergenin dini anlayışı bu bunalımdan etkilenir. Bağımsızlık ihtiyacı ile gelişen tenkitçi düşünce şüpheyi tetiklediği gibi bu dönemde dine karşı geliştirilen şüpheli tutum suçluluk ve günahkarlık duygularına zemin hazırlar. Bu duyguların etkisiyle ergen kendisini çatışma içinde bulur, sıkıntılı dönemler geçiren ergen isteklerine ulaşmada dini

³⁰ Bozkurt Koç, “Ergenlikte Benlik Gelişimi ve Din İlişkisi”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s. 39.

³¹ Kula, *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*, s. 102.

³² Adem Şahin, “Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993), s. 38.

³³ Saadettin Özdemir, “Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s. 143.

³⁴ Mustafa Koç, “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 23.

engelleyici olarak görmeye başlar ve dine karşı tutum geliştirir.³⁵ Şüphe dönemi geçirilmemesi aslında iyi bir durum değildir. Dogmatik bir din eğitiminin verilmesi durumunu veya inançları tereddütsüz kabul edecek kadar aşağı bir zihin seviyesini göstermesi bakımından şüphesizlik dikkat çekmektedir. İnançların yeniden gözden geçirilmesi bireyin inancı için sıçrama olabilme olasılığını beraberinde getirir.³⁶

15-16 yaşlarından itibaren zihinsel gelişimin olgunlaşmasıyla birlikte çocukluk dönemi tecrübelerinin, duygu ve düşüncelerinin ideal olmadıklarının farkına varan ve bundan dolayı hayal kırıklığına uğrayan genç, bütün duygu ve düşüncelerini sorgulamaya ve eleştirmeye başlamaktadır. Bütün duygu ve düşüncelerinde olduğu gibi dinî duygu ve düşüncelerini de sorgulayan ve eleştiren gençte, dinî inançlar hakkında şüpheler ortaya çıkmaktadır.³⁷ Ergenliğin asıl bunalımlı safhasına girmeden önceki bir iki yıl içerisinde dini ilginin yüksek bir seviyesi yaşanır. İbadetleri yerine getirme, cami ve cemaate katılma, helal-haram, günah sevap gibi konulara karşı ilgi ve duyarlılıkta belirgin bir artış müşahade edilir. Fakat bu “saadet devri” çok sürmez ve ergenliğin kendine has bunalımlarının ortaya çıkmasıyla, dinde bundan nasibini alır.³⁸ Psikologlar, ilk ergenlik çağını yaşayanların dine ilişkin tutumlarında, kuşkuya dönük bir değişme göstermelerini bu dönemin temel karakteristiği olarak belirtirler. Dini konular hakkında sorgulamalar ve şüpheler, yalnızca bu dönem boyunca ortaya çıkan genel temayülün bir yansımasıdır. Aslında bu çağdaki genç, yalnız dine karşı değil her türlü otoriteye karşı koyan ve kuşku duyan bir tutum içindedir. Şüphe doğal bir katılım olarak ergenliğe aittir. Üzerinde araştırma yapılan insanların üçte ikisinden fazla bir kısmı ergenlikleri döneminde teolojik doktrinleri ve dinî otoriteyi ciddi olarak sorguladıkları bir dönemden geçmişlerdir.³⁹

Ergenlerde dini şüphe ve çatışmaların doğmasında etkili olan faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür:⁴⁰

- Bağımsızlık duygusunun uyanmasıyla, her türlü otoriteyi reddeden isyankâr eğilimin gelişmesi; yetişkinlere olan güvenin sarsılması,

³⁵Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 267-283.

³⁶Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, ss. 13-14.

³⁷Kula, *Bedensel Engellilik ve Dinî Başa Çıkma*, s. 102.

³⁸Koç, “Ergenlikte Benlik Gelişimi ve Din İlişkisi”, s. 40.

³⁹Bozkurt Koç, “Eğitimcilerde Dini Hayat”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, 1997), s. 48.

⁴⁰Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 272-273; Kula, *Bedensel Engellilik ve Dinî Başa Çıkma*, s. 103.

- Cinsî güdülerin doğuşu ve suçluluk duygusunun belirmesi; nefsanî arzuların din ve ahlâk kurallarına karşı ayaklanması,
- Hayatın anlamsızlığı ve mantıksızlığı duygusunun güçlü etkisi,
- Din eğitimi yetersizliği sebebiyle, uygunsuz ve başarısız dinî sosyalleşme,
- Günlük hayat olayları ve olumsuz bazı bilimsel teorilerle dinî inanç ve öğretiler arasında bir uzlaşmazlık ve çelişki görülmesi,
- Dindarların ve din görevlilerinin bazı tutum ve davranışları,
- Dinî konularda bilgi eksikliği ve rehbersizlik.

16-17 yaşlarında ergende tövbe ve dine dönüş eğilimleri görülmekte ve 18-21 yaşlarında dini tutumlar ergende netleşmektedir. Bu netleşme her zaman olumlu yönde olmayabilir. Dini değerler dünyasını kendi içinde yeniden inşa eden ergen, arayışlardan, bocalamalardan, şüphe ve kararsızlıklardan kurtularak dengeli bir tutuma doğru adım atmış olur.⁴¹ Dinî bunalım ve kararsızlığın, ergenlik döneminin sonuna doğru durulmaya ve şiddetini azaltmaya başladığı⁴² rahatlıkla söylenebilirken, bu dönemlerde herkes için dine yönelimin görüldüğü söylenememektedir. Sayıları az da olsa din karşıtı tutumların da benimsendiği gözlenmektedir. Genellikle dinî inançları (ki bu inançlar revizyona tabi tutulmayan dogmatik olanları genelde temsil eder) ile genişlemiş bilgilerini bağdaştıramayan gençlerde agnostik eğilimler ve ateizm görülmektedir.⁴³ Bu dönemin genel karakteristiğini dinî tutumun belirginleşmesi ve netleşmesi şeklinde ifade edebilmekteyiz.

Ergenliğin son dönemlerinde, dengeliliğin artması, problemleri karşılama yöntemlerinin değişmesi, yetişkinlerin karşı çıkmalarının azalmasını sağlayan deneyimlerin öğrenilmesi, duygusal sakinliğin artması, toplumsallaşma, bireysel koşullara bağlı kişilik değişimleri gibi özellikler görülmektedir. Bu dönemde ergen, problemlerini daha gerçekçi olarak karşılamakta ve daha az duygusal bir tutumla sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. Bu nedenle çevresine daha iyi uyum sağlamakta, katı ve duygusal tutumlarını bırakarak hoşgörülü ve rasyonel bir anlayışı

⁴¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 267-283.

⁴² Naci Kula, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, *Gençlik, Din ve Değer Psikolojisi*, Hayati Hökelekli (Editör), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002, s. 40.

⁴³ Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, s. 14.

benimsemektedir.⁴⁴ Aynı şekilde din konusunda da gittikçe şüphecilikten sıyrılarak dini inançlarında kararlılık görülmeye başlar. Ancak din konusundaki problemler henüz tam bir çözüme kavuşmamıştır. Bazı gençler, çocukluktaki dinî inançları ile genişlemiş bilgilerini bağdaştıramazlar ve dinî ya tamamen reddeder veya bazı noktalarını reddedip bazı noktalarını kabul ederek inançlarını sürdürürler. Büyük bir çoğunluğu ise hayatlarında dinin yerini, ihtiyacını duyar ve daha önceki inançlarını olduğu gibi ya da çok az değişikliğe uğratarak benimserler.⁴⁵ Yetişkinliğe yaklaşırken ergenler özellikle 20’li yaşlarda, bütün diğer tutumlarda olduğu gibi, dinî ve ahlaki tutumların büyük bir bölümünde belirgin bir istikrar kazanmış, hayat felsefelerini önemli ölçüde oluşturmuş bir kişiliğe sahip olurlar. Bu aşamada, dinî gelişim seyrinde çok önemli ve kritik bir süreç olarak yaşanan şüphe olayı ile buna çoğu zaman eşlik eden suçluluk ve günahkârlık duygularında, zayıflama görülür. Böylece dini tutumlarını temellendirmek üzere genç, kesin bir yol ayrımına gelmiş olur.

21 ve 25 yaşları arasında kişiliğinin farkına varan bireyde dinî hayatta dengelenme görülmektedir. Eski inançların gözden geçirilip düzenlendiği ve içselleştirilmiş bir dinî anlayışın kendini gösterdiği bu dönemde duygusallıktan akılcılığa geçilmekte ve genel olarak dini ilgi azalmaktadır. Çünkü hayata atılım denemeleri yapan birey, farklı ilgi alanları geliştirmiş bulunmaktadır.⁴⁶ Ergenliğin ilk yıllarından farklı olarak son dönemlerinde gençler hayatın gayelerine, değerlere ve davranış standartlarına karşı ilgi duymaktadırlar. Gençlerin ilgi duydukları değerlerin meydana gelmesinde “ailenin dinî tutumu, kültürel zemini, tahsil derecesi, sosyal seviyesi, ekonomik durumu, çeşitli sosyal etkiler”⁴⁷ etkili olmaktadır. Gençlik evresi sona ererken artık genç, çocuklukta ve ergenlik döneminde kazandığı değerlerinden yola çıkarak zihinsel ve duygusal anlamda motive edici ve tatmin edici yeni ve güçlü bir değer olarak dini kabullenir.⁴⁸

Yaptıkları tercihlere göre üç farklı dini tutum ortaya çıkar:⁴⁹

1-Gençlerin bir bölümü dine karşı tam anlamıyla kayıtsızlaşır. Dinî olanı tamamen terk ederek, dinin tümüne karşı reddedici bir tutum geliştirirler.

⁴⁴Bozkurt Koç, “Ergenlikte Benlik Gelişimi ve Din İlişkisi”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s. 49.

⁴⁵Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003, s. 174.

⁴⁶Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 267-283.

⁴⁷Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, s. 16.

⁴⁸Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 108.

⁴⁹Abdulkerim Bahadır, “Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994), s. 34.

2-Bir bölümü tamamen farklı bir karakterde, kişisel dindarlığı ortaya çıkaracak yeni bir enerji ile çocukluk dönemi inançlarının üzerinde, yeniden şuurlu bir dini inanç sistemi oluştururlar.

3-Gençlerin diğer bir kısmı ise tamamen geleneksel inançlara geri dönerek onları oldukları gibi kabul eder, eski kabul ve seçimlerine dayanan az-çok yeniden düzenlenmiş yeni bir dinî tutum geliştirirler.

2. Din ve Dindarlık

2.1. Din ve Dinin İnsan İçin Gerekliliği

Din üzerinde araştırma yapan sosyal bilimcilerin hemen hepsi -diğer kavramlarda olduğu gibi- din kavramıyla ilgili olarak çok farklı tanımlar yapmışlardır. Dolayısıyla din kavramıyla ilgili olarak ortak bir tarife ulaşmak oldukça zordur. Din tanımlamalarındaki bu farklılıkların menşeyini; dinin mahiyeti, tarifi yapan bireyin kişilik özellikleri ve dünya görüşü, tanımlamanın yapıldığı dönemin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel özellikleri ve dinin tarifinin nasıl yapılacağına dair belirgin bir tarzın olmaması oluşturmaktadır. Bu bağlamda çok çeşitli din tanımlarının olduğunu söylemek mümkündür.

Günay'ın aktardığına göre, İngiliz antropolog Tylor dini, “ruhi varlıklara inanç” şeklinde tarif etmektedir. Radcliffe- Brown dini “Bizim dışımızda olan manevi veya ahlaki güç diyebileceğimiz bir güce karşı bir bağlılık duygusunun falan ya da filan şeklindeki anlatımıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Dinler tarihi uzmanlarına göre din, “Tanrı’ya veya Tanrılara yapılan ibadet ve ayinler”dir. Din Psikolojisinin kurucusu olarak kabul edilen W. James ise dini, ne sosyal ne de kurumsal hiçbir yöne sahip olmayan, akli ve patolojik bir özellik taşımayan “tabiat üstü” bir şey olarak ifade etmektedir.⁵⁰ Alman felsefecisi Harald Hoffding’e atfedilen ancak Durkheim, Bronislaw, Malinowski gibi sosyologlar tarafından da kabul edilen sosyolojik din tanımına göre din “değerlerin muhafazası” olarak görülmektedir. Marks’a göre ise sosyal ve ekonomik gücü ellerinde bulunduranların, kalabalıkları egemenlik altına almakta kullandıkları bir güç olan din, “halkın afyonu”dur.⁵¹ Weber’e göre ise dinin birincil amacı insanın var oluşuna anlam vermektir. İnsan

⁵⁰ Günay Ünver , *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005, ss. 217-221.

⁵¹ Sevinç Güçlü, *Kurumlara Sosyolojik Bir Bakış*, İstanbul: Birey Yayınları, 2005, ss.250-253.

yaşamının amacını açıklamak için dinler bir dünya görüşü ve gerçeklik tanımı yaratırlar.⁵²

Din her şeyden önce tabîî bir ihtiyaçtır. Özü itibariyle insanları kendine çeken bir cazibesi vardır. Seküler görüşlerin aksine dinin insanlar için bir ihtiyaç olma özelliği modern hayatta azalmadığı gibi üstlenmiş olduğu yeni fonksiyonlarla ona duyulan ihtiyaç daha da güçlenmiştir. Dinin modern hayatta varlığını sürdürmeye devam ettirmesinde en önemli fonksiyonu insan hayatına anlam kazandırmasıdır.⁵³

Din insana dünyadaki var oluşunun anlamını bilim üstü bir tarzda açıklamaktadır. Böylece insan bilimin henüz açık bıraktığı evreni, dünyayı ve bunların içinde kendi yerini anlamlandırmakta, hatta bu anlam çerçevesinde kendi düşüncelerini, ideallerini, değerlerini üretebilmektedir. Bir diğer ifadeyle dinin önemi, insanların hayatını anlamlandıran ve bu sayede hayatı yaşanabilir hale getiren yüce bir değer olmasında yatmaktadır.⁵⁴

Din, duygu ve düşünceleri ifade etmenin en kapsayıcı ve en derin manaları taşıyıcı olan sembolik anlatımlardır. Din, soyut gerçekliklerin en fazla dile getirildiği bir alandır ve bu alanda kişi doğrudan görüp algılayamadığı Yüce Varlık ile ancak dolaylı olarak dua ve ibadetler vasıtasıyla sembolik bir ilişki içerisine girerek yaratıcıya yakınlaşabilir. Kutsalla gerçekleşen bu iletişim aynı birey için oldukça önemli, destek verici bir ritüeldir. Çünkü din, insanlara güçlüklerle katlanma, sıradan benliği aşarak geliştirme, zorluklarla mücadele etme ve kendini yenileme ile sonuçlanan psikolojik bir olgunlaşmanın itici güçleri olarak bireyi depresyondan kurtarıp, moralini yükseltmektedir.⁵⁵

Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle insanların hayat standartları artmış, maddi ihtiyaçlarına kolaylıkla ulaşır olmuşlardır. Ancak sosyal ilişkiler ve toplumsal bağlar zayıflamış, insanlar manevi anlamda boşluk içine düşmüşlerdir. Modern hayat insana beklenen mutluluğu ve huzuru getirmemiştir.

Dinin en temel fonksiyonlarından biri insan hayatına anlam kazandırmasıdır. Bu nedenle dinin, bireylerin en iyi şekilde kendilerini gerçekleştirmeleri için bir araç

⁵² Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Basın Yayın, 2007, s. 248.

⁵³ İbrahim Daşkıran, “Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahraman Maraş Lise Gençliği Üzerine Bir Araştırma” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 25.

⁵⁴ Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, s. 47.

⁵⁵ Daşkıran, “Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahraman Maraş Lise Gençliği Üzerine Bir Araştırma”, s. 25.

olduğunu görebiliriz. Her toplumun bir dini inancı, bir Tanrı tasavvuru vardır. Din, insanlar için vardır. Bireyin sahip olduğu Tanrı tasavvuru hem din anlayışını hem de kimliğini inşa eden kurucu bir tasavvurdur. Tanrı inancı, bireyin evrenin boşluğunda kaybolup gitmesini engelleyen, bireye kendisini özellikle çaresiz hissettiğinde bir şeylere tutunma imkanı sağlayan bir inançtır..⁵⁶

2.2. Dindarlık

Genel anlamda, insan ile Yüce Varlık arasındaki bağlantı, inanç, bu bağlantı çerçevesinde oluşan ilişkiler bütünü din, bunların birey hayatına yansımaları dindarlık olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁷ Din tanımlamalarında ortak bir tanıma ulaşılamadığından ötürü dindarlık kavramının nasıl tanımlanması gerektiği konusu da belirgin hale getirilememiştir. Bununla birlikte insanların din ve dindarlık tanımlamaları farklı değerlere ve davranışlara verdikleri öneme ve boyutlarına göre büyük ölçüde değişmektedir.

Dindarlık kavramı birey ile doğrudan ilintilidir ve dindarlık bireyin bilincinde olup kendi tecrübesiyle ortaya çıkmaktadır. Kişilerin öznel dindarlık algıları ve kişilik özellikleri dindarlık biçimlerini etkilemekte ve bireye has dindarlık biçimleri ortaya çıkmaktadır.

Din Psikolojisi literatüründe dindarlık, kişilik ve davranışın çeşitli görünüşleri içerisinde bireysel farklılıklara işaret eden önemli bir sosyo-kültürel faktör olarak nitelendirilmiştir. Din psikologları dindarlık tanımlarında ve dindarlığı ele alış biçimlerinde az çok farklı davranmışlardır. Ancak pek çok tanım sübjektif dindarlığı, yani dinin kişinin hayatındaki önemini ve merkezliğini içermektedir.⁵⁸

Dindarlık, dinle ilişkili düşünce davranış ve tutumları içine alan geniş kapsamlı bir konudur. Bakış açılarına göre dindarlık kavramına farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Zira, mensubu olduğu dinin ibadetlerinden hiçbirini yapmadığı halde, sadece Tanrı'ya olan inancı ya da Tanrı ile arasındaki özel olduğunu düşündüğü bir bağ sebebiyle kendisini dindar addedebilen insanlar vardır. Diğer taraftan, dinin emrettiğinden çok ibadet yapmasına rağmen zihninden geçirdiği

⁵⁶ Gordon Willard Allport, *Birey ve Dini*, Bilal Sambur (çev.), Ankara: Elis Yayınları, 2005, s.71.

⁵⁷ Ahmet Onay, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2004, s. 17.

⁵⁸ Mehmedoğlu, *Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık ve Kişilik*, s. 276.

küçük vesveselerden dolayı bile kendisini Tanrı'dan uzaklaşmış ya da büyük günah işlemiş bir isyankâr kabul edebilecek insanlara da rastlanmaktadır.⁵⁹

Bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavram olarak dindarlık, belirli bir kültürel ve sosyoekonomik çerçevede yer aldığı için birbirine göre farklılık gösterir. Mesela ibadethaneye devam etme, ibadethane için gönüllü çalışma ve bağış yapma, dini kitaplar okuma, dini inançlara ve değerlere inanma, ahlaki ilkelere bağlı olma, yoksula yardım etme ve hatta yetimin başını okşama gibi davranışlar birer dindarlık göstergesi sayılır.⁶⁰

Dindarlık göstergelerinin başında Allah'a duyulan sevgi gelir. Kişi, O'na duyduğu sevginin büyüklüğüne ve diğer sevgilere oranla O'nun sevgisine verdiği önceliğine göre dindar sayılır. Bu dindarlığın boyutunu da kişinin Allah ile kurduğu iletişimin boyutu, sıklığı ve kalitesi belirler. Dua şeklinde kurulan bu iletişim şeklinde Tanrının kişiyi duyduğuna ve isterse bir şekilde karşılık vereceğine inanılır. Dindarlığı belirleyen bir başka etken de Allah'ın kişinin hayatında edindiği yerdir. Bu yeri, kişinin Allah'ı her şeyin sebebi ve hâkimi olarak görmesinden ve her güzellik için O'na şükredip bağlılık göstermesinden anlayabiliriz.⁶¹

Kişinin dinî duygularının yoğunluğu, bağlanma, başvurma, teslim olma ve ibadetlerini yerine getirme gibi durumlardaki hassasiyeti, dindarlık boyutunu gösterir. Kişi kendisini dindar olarak nitelendirse bile, dindarlık göstergeleri olarak saydığımız konulardaki istek derecesi nesnel ölçütlerden farklı olduğu sürece öznel dindarlık algısı ile kendisinin dindarlık derecesi örtüşmeyebilmektedir. Dindarlığın belirlenmesi için oluşturulan temel kriterler, araştırmalarda desteklendiği şekilleriyle güven vermektedir.⁶²

Hiemelfarb'a göre dindarlık "bir kişinin mensubu olduğu dine ait ilgiler, inançlar veya faaliyetlerle meşgul olma düzeyidir."⁶³ Roof ise, dindarlığın, doğaüstü veya yüksek değerlere ilişkin bireyin inançlarının ve davranışlarının hem kurumsallaşmış hem de kurumsallaşmamış şekillerini içerdiğini ve dindarlığın

⁵⁹ Mustafa Doğan Karacoşkun (Editör), *Din Psikolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker yayınları, 2013, s. 177.

⁶⁰ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004. s. 63.

⁶¹ Yüce, "Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik", s. 23.

⁶² Yüce, "Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik", s.24.

⁶³ Necdet Subaşı, "Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler", *İslâmiyat Dergisi*, s.24.

karşılığı olarak İngilizce’de, ‘religious commitment’, ‘religious involvement’, ‘religiosity’ ve religiousness’ gibi terimlerin aynı anlamda kullanıldığı ifade eder.⁶⁴

Din objektif ve sübjektif olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilmektedir. Objektif din, “objektif bir gerçeklik olarak toplumun bağlandığı inanç ve amellerden mürekkep bir sistem⁶⁵ iken sübjektif din, dindarlığın ta kendisidir. Çünkü tapanla tapılan arasındaki bağlılığa fert açısından baktığımızda dindarlık denilen sübjektif bir hal karşımıza çıkmaktadır.⁶⁶Dindarlık vicdani yönüyle ve şahsi seçim oluşuyla sübjektif din şemsiyesi altında yer almaktadır. Kısaca diyebiliriz ki; din kavramının objektif bir gerçekliği yansıttığı bilinmektedir. Bunun dışında sübjektif bir anlamı daha vardır ve dindarlık bu ikinci anlama denk gelen sübjektif bir haldir.⁶⁷ Böylece dindarlık, bireyin dinsel yapıyla kurduğu bağlılık düzeyinin sübjektif ifadesi olmaktadır.⁶⁸

Dinin sübjektif yönü olarak adlandırdığımız dindarlık, insan tabiatının manevi bakımdan duyduğu şiddetli eğilim ve ihtiyaçlar, şuurda açıkça ve zorunlu gibi görünen bazı ilkelere bağlanmak suretiyle ortaya çıkar ve bu konu sonlu ve sınırlı olanın sonsuza ve sınırsıza bağlılığı ve boyun eğme şeklinde görülür.⁶⁹

Vergote, dindarlığı Allah’ı varoluşun kaynağı ve iyiliksever bir kudret olarak kabul etmek olarak anlar. Varoluşun kaynağı Tanrı olarak kabul edildikten sonra O’na karşı görev konusu ortaya çıkmaktadır. Dindar insan bu görevi ifa ederken dindarlığını ortaya çıkarmaktadır. Tanrı’ya karşı görevin anlamı, dini inancın dışında bir güdülenme değil, ancak bu inancın bir bileşkenidir.⁷⁰ Vergote’ya göre “psikolojinin uğraştığı dini gerçek, daima önceden tayin edilmiş dini atıflar içinde dindar olmuş insanların dini gerçeğidir. Bu dini atıfların dinin müşahade edilebilir iki yüzü olan sosyal bütün ve kişilerin dini hayatı ile aynı olmadığını”⁷¹ belirtir ve din

⁶⁴ Murat Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006, ss. 83-84.

⁶⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000, s. 194.

⁶⁶ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 193.

⁶⁷ Abdullah Draz, *Din ve Allah İnancı*, Bekir Karlığa, (çev.), İstanbul: Bir Yayınları, 1958, s. 38.

⁶⁸ Subaşı, “Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, *İslâmiyat Dergisi*, s. 24.

⁶⁹ Neda Armaner, *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967, s. 24-25.

⁷⁰ Antoine Vergote, *Din, İnanç ve İnançsızlık*, Veysel Uysal, (çev.), İstanbul: İFAV Yayınları, 1999, s. 88.

⁷¹ Vergote, *Din, İnanç ve İnançsızlık*, s. 19.

psikolojisinin de, dindar olmanın veya olmamanın muhtemel şekillerini keşfetmeyi amaçladığını söyler.⁷²

“Dini yaşantı bir değer yaşantısıdır. Değer ise alaka ve ihtiyaç meydana getirir, çünkü alaka ve ihtiyacı tatmin eden her şeyin değeri vardır.”⁷³ Bireylerin kabul ettiği bu değerler ışığında hareket etmesiyle dindarlık kavramına kapı aralanmaktadır. Böylece dindarlığı, insanın hayatını yüce değer ve bilgilere göre düzenlemesidir.⁷⁴ şeklinde tarif edebilmekteyiz. Dini yaşantı bir değer yaşantısı olarak ele alındığında aynı zamanda dindarlığında değerli bir olgu olduğu gerçeğine varırız. Neye göre değerli olduğu sorusuna gelince, Platon’un Euthypro’sunda bunun cevabını alıyoruz. Burada dindarlık için Tanrıların gözünde değerli olan bir olgu olarak bahsedilir, tabii ki bunun karşıtı olan dinsizlik değersiz görülmüştür.⁷⁵

William James, dinsel davranışı, bireyin Tanrısal olarak algıladığı şeye karşı duyduğu bir ‘çaresizlik ve teslimiyet’ hali olarak tanımlar. Ona göre dindar kişi kendi dışındaki bir güç tarafından yönetilir. Çünkü nesnelerin belirmesini sağlayıp, kendini kişiye dış bir egemenlik olarak takdim eden şey, gerçekte bilinçdışı saflarından gelendir.⁷⁶ Bu açıklamalarına baktıktan sonra Jung’un James’den etkilendiğini net bir şekilde görebiliyoruz. Jung’a göre de dinsel yaşantı, yani dindarlık “özel duygusal bir süreçtir ve insanın kendisini, bilemediği yüksek bir güce teslim etmesi olarak belirtir.”⁷⁷

Dine göre kişinin olumlu tutumu ve davranışlarıyla ortaya koyduğu bir yaşantı tarzı olan dindarlık⁷⁸ kavramı geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsar. Kişinin inançlarının ve davranışlarının birbiriyle alakalı olduğu görüşünden yola çıkılır. “İslâm dini ile bağlantılı olarak dindarlığın ferdî inanç (iman) boyutu ile hem bu inancın varlığı, hem de iman-amel bütünlüğünün göstergesi olarak davranış boyutu birlikte değerlendirilmelidir.” Yani dindarlık, ibadet, inanç ve pratiklerin tamamını kapsar.⁷⁹

⁷² Antoine Vergote, “Din Psikolojisi Nedir Ne Değildir”, *İlim Araştırma Dergisi*, Ali Köse (çev.), 2/2 (Temmuz-Aralık 1997), s.167.

⁷³ Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, s. 6.

⁷⁴ Fahrettin Atar, vd., *İslam İlmihali*, İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006, s. 17.

⁷⁵ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1990, s. 239.

⁷⁶ Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, Aydın Arıtan (çev.), İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1982, s. 36.

⁷⁷ Fromm, *Psikanaliz ve Din*, s. 35.

⁷⁸ Veysel Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006, s. 46.

⁷⁹ Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, s. 76.

Dindar olmak için dini hem bilmek, hem sevmek, hem de tercihi ona yöneltmek gerekir. Dindar insan Allah'ın bir olduğunu kabul eder, O'nun kanunlarına ve gösterdiği yolun iyi ve doğru olduğuna inanır; O'na teslim olur ve gönülden ibadet eder. Dindar kişi, canlı cansız bütün varlıkların Allah'ın yaratıkları olduğunu göz önüne getirir ve hepsine karşı insaf ve sevgi ile muamele eder.⁸⁰ Dindarlık soyut bir algıdan öte bir şeydir. Dindar insan, inançlarını davranış olarak somutlaştırmaktadır.⁸¹ Dindar açısından değerlendirildiğinde saygı gösterilen ile saygı gösteren arasındaki ilişki, bir var olanın bir başka var olan ile ilişkisidir.⁸² Dindar, zihninin hudutları dışında akılla kavranılması mümkün olmayan bir gerçeğe saygı duyar ve bağlanır.⁸³ Temelde dindar, Allah'ı yüce, kendisini ise aşağı görür. Allah karşısında insan, küçüklüğünü kabul ettiği oranda büyür, yani dindarlaştır.

Halk, dini inançları ve değerleri gözeterek birbirini değerlendirir ve dini kültürün ortaya koyduğu ibadetler (namaz, oruç, Kur'an okuma vs.) esasına göre dindarlık tanımları yapar.⁸⁴ Dindarlık niteliğini, Allah'ın insana diğer nitelikleriyle birlikte verdiğini belirten kişiler, dindarlığın "beşerin fitratında"⁸⁵ var olduğunu söyler.

Dine hem psikolojik hem de sosyolojik yorum katan Berger, dinin muhatabının insan olduğunu ve dindarlığın insanın manevi güvenliği için şart olduğunu belirtmektedir. Diğer dünyayla ilgili merakları gidermeye çalışan din aslında bu dünyaya da atıfta bulunur ve dünyadaki bireyin manen güçlenmesinde etkin rol oynar.⁸⁶

Dinî pratikleri yapan bireyde duygu ve heyecan oluşmaktadır. Bu duygunun derecesinin bireyin dindarlığını gösterdiği inancında olanlar, bu duyguları en kuvvetli olanları en dindar kişiler olarak belirlemektedirler. Dindarlığın gücü ve dayanıklılığı sorgulanırken bir benzetme kullanılır. Burada kuvvetli bir ağaca benzetilen dindarlığın, baskı görmekle daha da güçleneceği savunulmaktadır. Baskıyı ağacın budanmasına benzetirsek budanan ağacın daha kuvvetli yeni sürgünler

⁸⁰ Atar vd., *İslâm İlmihali*, s. 17.

⁸¹ Bilal Sambur, "Din ve Psikoloji İlişisini Yeniden Düşünmek", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 19/3, 2006, s.426.

⁸² Draz, *Din ve Allah İnancı*, s. 49.

⁸³ Draz, *Din ve Allah İnancı*, s. 49.

⁸⁴ Kayhan Mutlu, "Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyoloji Yöntem Üzerine Bir Tartışma)", *İslâmî Araştırmaları*, 3/ 4, (Ekim 1989), s. 194.

⁸⁵ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 31.

⁸⁶ M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1993, s. 12.

çıkarması temsilinden hareketle baskıya maruz kalan dindar insanın dışı bakan yüzünde tehditler oluşurken iç yüzü sağlam kalmakta, hâlâ normal zamanlardan daha güçlü bir hal almaktadır. Tıpkı ağacın köküne zarar gelmemesi gibi...⁸⁷

Dindarlığın ne olduğu ve nasıl ölçülebileceği sorularının cevaplanabilmesi için dini duygunun ve dini tecrübenin ne olduğu bilinmelidir. Din duygusu, dini tecrübe anında hissedilen duygu ve algılara verilen genel addır. Din konularının oluşturabileceği ortak heyecanlara genel olarak din duygusu denilmektedir. Duygusalılık insanın tabiatında olan bir özelliktir. Buradan hareketle din duygusu da evrensel bir boyuta sahiptir diyebilmekteyiz.⁸⁸ Ribot, din duygusunun iki gamdan oluştuğunu bildirmektedir. Biri korkudur; haşyet, dehşet, havf, tazim, hürmet hislerini kapsar. Diğeri meyil heyecanlarıdır ve hayranlık, itimat, muhabbet ve vecd hallerini içinde barındırır.⁸⁹ Dindarlık din duygusunu hissetmekle eşdeğer görülmüştür. Yavuz, dinî duygunun sürekli olarak ilâhî aleme yönelik ve oraya doğru yükselme çabası içinde olan bir duygu olduğunu belirtir. Bu duygu, sonlunun sonsuz yüce kuvvete yönelmesi, güvenmesi, sığınması ve teslim olmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla hisseden ve isteyen ferdin ilâhî kuvvete yönelmesi ve bu yolda gayret göstermesi onun dindarlığını ortaya koyar.⁹⁰

Dinî yönelimlerin değişiminde ve dindarlık tezahürlerinin şekillenmesinde kişilik özellikleri ile toplumsal şartlar önemlidir. ⁹¹Dindarlık bir kişilik özelliği olarak da ele alınmaktadır. Armaner, dinsel kişi ile bilimsel kişiliğin karşılaştırılması sonucunda realiteye karşı takındıkları tavırların farklı olduğunu belirtmektedir. Dindar insanı, varlığı değerler alemi olarak gören, bu görgü ile uygulanan bu duygu ile onların korunmasını ve devamlılığını sağlayan kişi olarak gören Armaner, dinsel kişinin evreni duyularıyla değil kalp ve vicdan gözüyle gördüğünü yani temâşâ ettiğini belirtir.⁹²

Değişik toplumsal kategori ve katmanlara göre dindarlığın boyutlarında ve tezahürlerinde farklılıkların ortaya çıkması sosyolojik bir olgudur. Dinî hayat, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel çevrelere göre değişebilen ifade biçimlerine sahiptir. Yani dindarlığın boyutları her yerde aynı olmamaktadır. Dindarlığın şehirde veya

⁸⁷ Atar vd., *İslâm İlmihali*, s. 19.

⁸⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 137-138.

⁸⁹ Armaner, *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*, s. 23.

⁹⁰ Kerim Yavuz, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: 1983, ss. 34-35.

⁹¹ Onay, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, s. 20.

⁹² Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 74.

köyde karşımıza çıkan görüntüleri birbirinden oldukça farklıdır. Kırsal kesimde dinin pratik yönüne daha fazla önem verilirken, şehirde gerek bireyselci eğilimlerin artışı, gerekse dini yaşayış konusundaki cemaat baskısının kaybolması, inanca oranla pratikte bir azalmaya neden olabilmektedir. İnsanın yaşam biçimi değiştikçe dinsel yaşamı da değişmektedir, düşüncesinin etkisiyle insanın kültür ve medeniyet alanında meydana gelen değişimlerin özellikle sanayi alanında ortaya çıkan gelişmelerin insan yaşamını belirgin biçimde etkilediğini ve dinsel yaşamın üzerinde belirleyici rol oynadığı söylenmektedir. Aslında günümüz insanının çevreyi denetim altına alma çabalarına rağmen çevrenin etkisinden kurtulamadığı belirtilmektedir.⁹³

Düzenli olarak ibadetleri yerine getirme konusunda bir azalma ve gevşemenin tespit edilmesi, dindarlığın genel anlamda zayıfladığı anlamına gelmez. Dindarlığın azaldığı imajını veren bazı durumlarda aslında dindarlığın ritüel boyut alanından tecrübe veya etkileme boyutlarına bir geçişin söz konusu olduğu görülebilmektedir.

Dindarlığın nasıl ölçüleceği konusu, din ve dindarlık tanımının kesin bir şekilde yapılamayışı dolayısıyla müphemdir. Dindarlığın “Nasıl dindar?”, “Ne yönden dindar?” şeklinde sorularla izah edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Çok yönlü ve kapsamlı bir kavram olduğu için sınırlarını belirlemek kolay olmamaktadır. Dindarlık kavramı, “dindarlığın boyutları” ya da “dini tecrübenin ifade şekilleri” olarak bilinmektedir.⁹⁴

Halk arasında yaygın kullanımına bakıldığında zaman yani “Kimlere dindar deniliyor?” sorusunu halka inerek cevaplandırmaya çalıştığımız zaman dini inançlarına son derece bağlı, dini duyguyu derinden yaşayan ve ibadetlerini yerine getiren kişilere dindar denildiğini görmekteyiz. Toplumda “Çok dindar bir kişidir, ibadetlerini hiç aksatmaz ya da Allah’a son derece bağlıdır.” gibi kullanımların yaygın olduğunu görmekteyiz.

2.3. Dindarlığın Boyutları

Ninnian Smart dinin sadece gözle görebildiğimiz merasimler, ibadethaneler ve sanat eserlerinden ibaret olmadığını, bunların öneminin anlaşılması için bunları yapan ve yaşayan kimselerin deruni hayatlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürer. Buna göre dinî hayatın görünen ve görünmeyen yönleri vardır.

⁹³ Hasan Kayıklık, “Değişen Dünyada Birey, Din ve Dindarlık,” *Dindarlığın Sosyo- Psikolojisi*, Ünver Günay ve Celalettin Çelik, (Editör), Adana: Karahan Kitabevi, 2006, s. 159.

⁹⁴ Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, s. 63.

Buradan hareketle, dinsel yaşayış bir anlamda soyut ve somut olmak üzere çok genel bir sınıflama ile ele alınabilir; ama ona daha iyi nüfuz edebilmek için daha ayrıntılı bir boyutlandırmaya ihtiyaç vardır.⁹⁵

2.3.1. İnanç Boyutu

Dindar insan dinin öğretilerinin doğruluğunu kabul eder. Her din, mensuplarının onaylamasını beklediği bir inançlar bütünü bünyesinde taşır. İnançların içerik ve genişliği, dinler arasında olduğu gibi aynı dinin gelenekleri arasında da çeşitlilik gösterir.⁹⁶

2.3.2. Dinsel Uygulama (İbadet) Boyutu

Dinin pratik (ibadet, ritüel) boyutudur, din mensuplarının yerine getirdikleri bütün dini pratikleri içine alır. Çeşitli ayinler, törenler, ritüeller, seremoniler ve nihayet İslâm'daki belli başlı ibadetler (dua, namaz, oruç, zikir vb.) bu gruba dâhildir. Dinin inanç ve ibadet boyutu birbiriyle çok yakından ilişkilidir. Çünkü, İslâm alimleri, iman ile amelin, yani İslâm dininin inanç ve ibadet boyutunun birbirini tamamladığını, ne imansız amelin ve ne de amelsiz imanın tek başına bir anlam ifade etmediğini söylemişlerdir.⁹⁷

2.3.3. Tecrübe ve Duygu Boyutu

Dindarlığın önemli boyutlarından biri, dinin insanın duygu dünyasında oluşturduğu canlılık ve dinamizmdir. İnsanın duygularını harekete geçirmeyen iman soğuk, kuru, etkisiz, güçsüz ve donuk bir dinsel yaşayış biçiminde kendini göstermektedir. Esasen böyle bir inancın bireyi olumlu yönde etkileme ve biçimlendirme gücünün sınırlı kalacağı ileri sürülebilir. Bunun da ötesinde içselleştirilemeyen, adeta birey üzerinde eğreti bir şekilde duran dinsel inanç, varoluşu anlamlandıramadığı gibi insanın anlam arayışına da cevap veremeyecektir.⁹⁸ İlâhi Varlığın etkisini taşıyan ve mümini ondan haberdar eden sezgiler, duygular, duyumlar ve algılar bütünü bu boyuta dâhildir. Her dinin mensubu, Yüce Kudret'in varlığını vasıtasız olarak içinde duyar ve bundan

⁹⁵ Hasan Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç Davranış Etkileşimi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 19/3 (2006), s.492.

⁹⁶ Hasan Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi", s.493.

⁹⁷ İhsan Çapcıoğlu, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Yakın Sosyal Çevre İle İlişkilerinde Etkili Bir Faktör Olarak Dindarlık", Ankara Üniversitesi, TSA, 12/3, (Aralık 2008), s. 53.

⁹⁸ Kayıklık, Hasan., "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi", s. 492.

etkilenir.⁹⁹ Bu boyut, yaşanan dinî tecrübeyle ilgili olumlu veya olumsuz tüm dinî duygularla ilişkilidir. Hemen hemen tüm dinlerde, dindar olarak nitelendirilen kişi, zaman zaman tabiatüstü varlıkla ya da yaşadığı bir dini tecrübe ile ilgili hissedeceği din kaynaklı duygusal bir tecrübe yaşayabilir. Bu duygunun niteliği korku, sevgi, sevinç ya da vecd olabilir¹⁰⁰

2.3.4. Bilgi Boyutu

Her insan dinin inanç, ibadet ve ahlâka ilişkin temel kurallarını bilir. Bilgi ve inanç boyutu birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü bir inancın kabulü için bilgi ön koşuldur. Bununla beraber inanç bilgiyi takip etmez ve dolayısıyla bilgi de inanca bağlı değildir. Hatta bir kişi gerçekten anlamaksızın inanabilir, yani, iman az bir bilgi üzerine de temellenebilir.¹⁰¹

2.3.5. Etki Boyutu

Bu boyut, hayatın diğer alanları üzerinde dinin yaptığı etkiler içerisinde kendisini gösterir. Din, insanın gerek ferdi, gerekse toplumsal düzeyde bireyin hayat düzenini, geleceğe dönük tasarılarını, başkalarıyla olan ilişkilerini, kısacası her yönüyle bütün davranışlarını etkileme gücüne sahiptir.¹⁰² Bu boyut diğer dört boyuttan farklıdır. Etki boyutu, bireyin gün be gün yaşadığı dinsel bilgi, tecrübe, uygulama ve inançların etkilerini ifade eder. Dinler, müntesiplerinin nasıl düşünmesi ve davranması gerektiği konusunda birtakım kurallar koymakla birlikte, bu kuralların insan hayatındaki yaygınlık durumu, bireyin dine olan ilgi ve bağlılığı ile ilgilidir.¹⁰³

İslâm kültüründe ise dindarlık iman, ibadet ve ahlak olmak üzere üç boyutta ele alınır. İman, dinin ilkelerine gönülden inanmak, teslim olmak anlamına gelirken; ibadet inanılan ilkelerin birey-Allah ilişkisi alanını; ahlâk ise birey-öteki ilişkisi alanını ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile ibadet ve ahlâkın kaynağı iman, imanın canlanmasını ve güçlenmesini sağlayan ise ibadet ve ahlâktır.¹⁰⁴

Konuya psikolojik açıdan bakıldığında dindarlığın bilişsel süreçler ve duygusal süreçler olmak üzere iki boyutta ele alınması ve temellendirilmesinin,

⁹⁹Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.74.

¹⁰⁰ Murat Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006, s.92.

¹⁰¹ Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi,” s. 493.

¹⁰² Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 75.

¹⁰³ Kayıklık, Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi, s.493.

¹⁰⁴ Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi,” s.494.

dinsel yaşayışların anlaşılması ve açıklanması açısından büyük kolaylık sağlayacağı ifade edilebilir. Çünkü insanın bütün yaşayışları, zengin ve farklı özellikler barındıran yaratılışına dayanır. İnsanın doğasını anladığımızda onun diğer yaşayışlarını olduğu gibi dinsel yaşayışlarını da anlarız. Bazı insanlar doğası gereği yaşamlarını daha çok bilişsel özellikleri üzerine temellendirirken, bazıları ise duygusal özellikleri üzerine temellendirirler. Böyle olunca insanın dinsel yaşayışı ya bilişsel süreçlerle ya da duygusal süreçlerle canlanır. Bu ise dindarlığın iki psikolojik boyutunu oluşturur.¹⁰⁵

Bilişsel Süreçler Boyutu: Dini algılamak, öğrenmek, hakkında bilgi sahibi olmak, düşünmek, yorum yapmak, onun insan hayatındaki yerini belirlemeye çalışmak birçok bilişsel etkinliği gerektirir ve bu etkinlikler bir çok insan tarafından da sıkça yapılır. Yine Allah'ın sıfatlarını anlamaya ve açıklamaya çalışmak ve onlarla ilgili düşünceler üretmek bilişsel süreçlerin bir sonucudur. Çünkü inanılan dinin kurallarını anlayıp onlardan bir sonuca gitmeye çalışmak zihinsel eylemlerle gerçekleştirilir. Teolojik olarak ifade etmek gerekirse, dine ilişkin ilmiyal bilgileri öğrenmek, dualar ezberlemek, kelim ve fıkıh alanında çalışmalar yapmak, dindarlığın bilişsel süreçler boyutu kapsamında değerlendirilebilir.¹⁰⁶

Duygusal Süreçler Boyutu: Dindar olmak için bir din hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir ama tek başına yeterli değildir. Bilinen değerlere bağlılık ve teslimiyet dindarlığın olmazsa olmazlarından. Bağlanma ve teslim olma ise duygusal süreçlerdir. Dindarlığın duygusal süreçler boyutunu sadece bağlanma ve teslim olmayla sınırlayamayız. İslâmî bir dil kullanmak gerekirse, Allah'ı ve peygamberi sevmek, ibadetlerde içtenlik, ihlas, fedakârlık, korku, ümit gibi dinin vazgeçemediği duygular, dindarlığın tamamlayıcıları olarak inananlar tarafından yaşanmaktadır. Nitekim bu duygular, insanların dinsel yaşayışlarında o kadar etkilidirler ki, insan normal olarak hangi duyguları daha fazla beslemiş ve geliştirmişse din o duygunun belirtileriyle canlanır. Eğer bir insan duygu dünyasında sevecen bir dindar, içtenliği geliştirmişse samimi bir dindar, fedakârlığı geliştirmişse fedakâr bir dindar, ümidi geliştirmişse ümit var bir dindar olarak kendini ortaya

¹⁰⁵ Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi", s.495.

¹⁰⁶ Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi", s.496.

koyar. Hatta korkuyu geliştirmişse korkak bir dindar, saldırganlığı geliştirmişse saldırgan bir dindar, kini geliştirmişse kindar bir dindar görünümü çizer.¹⁰⁷

3. Aile

3.1. Ailenin Tanımı

Aile, toplumun sürdürölmesini sağlayan temel kurumdur. Ailenin sürekliliğini sağlayan her toplumda cinsel ilişki, anne şefkati gibi organik niteliklerin yanı sıra aşk, evlat sevgisi, ekonomik olarak güvenlik sağlama, nesli sürdürme, eşler arasındaki dayanışma gibi sosyal içerikli nitelikler de söz konusudur. Bunların yanı sıra bir kurum olarak aile, nüfusu yenileme, kültürü kuşaklar arasında taşıma, çocukları toplumsallaştırma, korunma ve barınma, sağlıklı yaşam, ekonomik, biyolojik ve psikolojik doyum gibi özellikleri de içinde barındırır. Her ne kadar aileye karşı 21. yüzyılda küreselleşmeyle birlikte ailenin yok olacağı açısından görüşler üretilmeye çalışılsa da, toplumsal değişim sürecinde ailede toplumla birlikte değişerek, toplumun yapısına uyum sağlamayı sürdürmektedir.¹⁰⁸

Aile, insan türünün sürekliliğini sağlayan, ilk toplumsallaşma sürecini oluşturan karşılıklı ilişkileri belirli kurallara bağlayan, toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur. Aile, bireyin sosyalleşmesinde, kimlik kazanmasında ve toplumdaki norm ve değerlerin özümşenerek gelecek kuşaklara aktarılmasında etkili olan toplumun temel yapı taşlarından biridir. Aile bu özellikleri ve yerine getirdiğı görev ve işlevleriyle insan hayatında ve dolayısıyla toplum hayatında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Aile kurumunun önemi, niteliğı gereğı üstlendiğı bu fonksiyonlarda ve bunların aile dışında başka bir kurum tarafından aynı ölçüde başarılı ve istikrarlı bir şekilde yerine getirilemeyesindendir. Başka bir ifadeyle aile, niteliğı ve işlevleriyle toplumda kendisi yerine bir başka kurumun mümkün olmadığı bir kurumdur. Aile ile ilgili tanımlara bakıldığında ortak bir tanım üzerinde birleşmenin güç olduğu görülecektir. Çünkü her tanım aileyi ayrı bir kategoride ele alıp incelemektedir. Bazı tanımlar aileyi, toplum içinde yerine getirdiğı fonksiyonlara göre, bazıları biyolojik ilişkilere göre bazıları da kan bağına göre tanımlamaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi”, s.496.

¹⁰⁸ Nurgöl Oktik ve Sergender Sezer, “Aile İçinde İntiharların Yoksullukla İlişkisi: Muğla Örneğı”, *IV.Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri*, Ankara 2004.

¹⁰⁹ Yalvaç, *Aile Sosyolojisi*, s.13.

Erkal'a göre aile, nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, sosyal mirası nakletme, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir toplumsal kurumdur.¹¹⁰ Özer Ozankaya'ya ise aileyi, içinde insan türünün belli bir biçimde ürettiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin düzenlendiği, anne babalar ve çocuklar arasında içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal bir mekanizma¹¹¹ olarak tanımlamaktadır. Aile bütün insan toplumlarında her zaman mevcut bulunmuş bir ilk gruptur; insanın en derin ve köklü, kısmen organik nitelikteki özelliklerine dayanan everensel bir sosyal kurumdur.¹¹² Bu tanımlamalarda da görüldüğü üzere her toplumsal kurum gibi aile de belli bir toplumsal yapının bir parçasıdır.

Aile, toplumun en küçük ve en önemli bir birimidir. Toplumlar, fertlerden ve fertlerin oluşturduğu ailelerden oluşmaktadır. Toplumda aile çok önemli rol oynamaktadır. Toplumu oluşturan aileler her yönden ne kadar sağlıklı, mutlu ve gelir düzeyi yüksek ailelerden oluşursa toplum da, o derece sağlıklı ve mutlu olur. Aileleri oluşturan fertlerin de bilinç düzeyi yüksek ve sağlıklı olmaları, sağlıklı aileleri meydana getirmektedir. Kişilerin, yaşamlarını sürdürebilmesi, gelişmesi, aile içinde ve ailenin olanakları ile sınırlıdır. Beslenmeleri, barınmaları sağlıklı olmaları ve eğitim almaları ailenin sunduğu olanaklarıyla sınırlı olmaktadır. Aile ne kadar iyi olanaklara sahip olursa, çocuklarına sundukları olanaklar da o kadar iyi olacaktır.¹¹³

Aile, içimizdeki çevreyle en sıcak ilişkide bulunduğumuz, zaman, mekan, duygu, düşünce ve toplum çevresi, kültür çevresi, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, bugüne dek toplumda oluşturulmuş kültürel ve dinsel zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal birimdir¹¹⁴

¹¹⁰ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji*, s. 100.

¹¹¹ Özer Ozankaya, *Toplumbilime Giriş*, s. 24.

¹¹² Özer Ozankaya, *Toplumbilim*, İstanbul: Beta Basım Yayınları, İstanbul, 1994, s. 195.

¹¹³ Birsal Ersel "Sosyal Güvenlik Sistemi, Yoksulluk ve Aile", *IV.Aile Şurası "Aile ve Yoksulluk" Bildirileri*, Ankara 2004

¹¹⁴ Necdet Subaşı "Dindarın ve Yoksulun Yaşam Dünyası Aile Odaklı Stratejiler", *IV.Aile Şurası "Aile ve yoksulluk" Bildirileri*, Ankara 2004.

Ailenin özellikleri:

1. Evrenseldir.
2. Duygusal bir temele dayanır.
3. Şekillendirme özelliği vardır.
4. Bireylere sorumluluklar yükler.
5. Sosyal kurallarla çevrilidir.
6. Yakınlık ve dayanışma esasına dayanır.

3.2. Ailenin Fonksiyonları:

Aile, birey üzerinde etkisi olan birçok işleve sahiptir. Bir sosyoloji teorisi olan fonksiyonalizm açısından bakıldığında her toplumun sürekliliği için vazgeçilmez bir kurum olan ailenin, çeşitli fonksiyonlar üstlenmiş olduğu görülür.¹¹⁵ Bu fonksiyonların en başta gelenleri cinsel davranışları düzenleme, üreme yoluyla topluma yeni bireyler kazandırma, bireyin ilk sosyalleşmesinde ona rehberlik etme, cinsel roller verme ve bireyin güvenlik, beslenme ve barınma ihtiyacını karşılamadır. Aile, bireyin bu temel ihtiyaçlarını karşılayan doğal bir çevre oluşturur. Bu çevre içerisinde yetişen birey hayatta canlı kalabilir ve kendisi de zamanla kendi çocuklarına aynı doğal çevreyi sunar. Toplumun devamlılığı ona yeni üyeler katılmasıyla meydana gelir. Ailenin en önemli fonksiyonlarından biri topluma yeni üyeler kazandırarak neslin devam etmesini sağlamaktır.¹¹⁶ Aile kurumunun bir diğer önemli fonksiyonu da bireyin sosyalleşmesini sağlamaktır. İnsanı insan yapan belirli vasıfların kazanılması, topluma uygun davranışlar edinme, toplumsallaşma süreciyle ilk önce aile içinde kazandırılır. Örneğin konuşulan dilin, değerlerin, normların, inançların ve kültürün kazanılmasında ailenin önemli bir rolü vardır. Fakat bireye benimseteceği değerleri yaratan ailenin kendisi değildir. Bu değerler, dinden, ulustan, kültürel değerlerden, toplumsal sınıflardan gelir. Ailenin belirli karakteristikleri toplumun diğer kurumlarınca belirlenmekte, toplumun diğer kurumlarını aile belirlememektedir. Aile, kendisinin dışındaki yerlerde belirlenmiş bulunan değerleri aktarmakta bir aracı organdır.¹¹⁷

¹¹⁵ Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, s. 94.

¹¹⁶ Sevinç Güçlü, *Kurumlara Sosyolojik Bir Bakış*, İstanbul: Birey Yayınları, 2005, s. 52.

¹¹⁷ Tom B.Bottomore, *Toplum Bilim*, Ünsal Oskay, (çev.), İstanbul: Beta Basım Yayım, 1984, s.193.

Bilindiği üzere insanın en önemli ihtiyaçlarının başında, bilhassa ergenlik dönemine girmesiyle birlikte kimlik ve buna bağlı olarak statü ve bağlılık, aidiyet ve yüksek benlik ihtiyaçları gelir. Genç bireyler, toplum içinde saygın, itibar sahibi ve statüsü olan birer kişi olarak yer almak istemektedirler. İçinde bulundukları topluma uyum sağlamaları büyük ölçüde bu isteklerinin karşılanmasına bağlıdır. Aile, sosyalleştirme, şahsiyeti geliştirme fonksiyonunu ifa eden bugünde bu fonksiyonunu koruyan sosyal bir ünedir. Yeni kuruluşlar (kreş, yurt, anaokulu vb.) bu fonksiyonu paylaşmaya kalksa da her şeye rağmen ailenin yerini tutamayacağı anlaşılmıştır. İnsanların grup kültürünün şuurlu bir iştirakçisi halini almalarında, asıl iştirakçi vasıta ailedir. Sosyal değerler, milli duygular, toplumun kültürü kişiye hep aile tarafından aktarılmaktadır. Toplumun varlığını sürdürebilmesi için zorunlu temel fonksiyonları aile kurumu yerine getirmektedir.¹¹⁸

Aile toplumun tüm özdeksel ve tinsel zenginliklerinin kuşaktan kuşağa geçmesinde rol oynayan temel toplumsal kurumlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Aile bu işlevini çok eski çağlardan günümüze dek sürdürmektedir. Ailenin yapı ve işlevleri toplumsal değişmeye paralel olarak değişmektedir. Kısacası, evrensel ve statik bir aile yapısından söz etmek olanaksızdır. Zaman süreci içerisinde ailenin kompozisyonunda, yapısında ve işlevlerinde sürekli değişimler olacaktır.¹¹⁹

3.3. Ailede İletişim ve Engelleri

İletişim, tüm canlılar özellikle de insanlar arasında yüzyıllardan beri süre gelen temel bir olgudur. İnsanlar zaman içinde daha etkili iletişim araçları, yöntemleri, becerileri geliştirmektedirler. Bireyin gelişiminde ve eğitiminde birçok görevi ve işlevi olan aile, iletişim bakımından da çok önemli bir kurumdur. Çünkü çocukların iyi bir gelişme gösterebilmeleri için anne-baba çocuklar arasında etkili bir iletişim kurulması gerekmektedir. Etkili bir iletişim, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerini düşüncelerini ve duygularını anlamalarını sağlar, işbirliği, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarına yol açar; çocukların gelişmesi için uygun bir ortam oluşmasına neden olur. İyi bir iletişimin gerçekleştiği aile ortamında çocuklar daha özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirirler. Düşünme, düşünce ve duygularını açıklama

¹¹⁸ Yümnü Sezen, *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, İstanbul: İFAV Yayınları, İstanbul, 1990, s. 20.

¹¹⁹ Önal Sayın, *Sosyolojiye Giriş*, İzmir: Üniversite Kitapları Yayınları, 1994, s.184.

özgürlüğü ve alışkanlığı kazanırlar. Buna karşılık etkili bir iletişimin oluşturulamadığı, iletişim engellerin yer aldığı bir ortamda çocukların gelişimi engellenir. Çocuklar özgürce düşünemeyen, düşünce ve duygularını açıkça dile getiremeyen bağımlı bir birey olurlar. İleride çeşitli sorunlarla karşılaşır. Bu nedenle aile bireyleri arasında, özellikle anne-baba ile çocuklar arasında etkili bir iletişimin kurulması çok önemlidir.¹²⁰

İletişimin en güzel, en önemli, en yoğun buna rağmen belki de en zor ve en emek isteyen aile içi iletişimdir. İletişimin var olduğu her yerde olduğu gibi aile içinde de bu iletişim durağan, tek düze değildir. İnişler ve çıkışlarla doludur. Bunun nedeni de çoğu zaman iletişim hatalarından kaynaklı iletişim kazalarıdır. Bütün kazalarda olduğu gibi aile içinde de bu kazaların müsebbibi tek taraf değildir. Eşler arası iletişimi bir kenara bırakıp ebeveyn ile çocuklar arası iletişime baktığımızda da bu kazaların bazen ebeveynin hatalarından kaynaklandığını bazen de çocukların hatalarından kaynaklandığını görürüz. Bazen ise her iki tarafın dışında gelişen başka unsur kaynaklı iletişim kazalarının ortaya çıktığı görülür.

İletişimin temelinde yer alan dinleme ve anlatma, karşılıklı konuşmanın birbirinden ayrılmaz parçalarıdır. Eşler birbirlerine konuşma fırsatı verirken çocuklarına da böylesi fırsat vererek çocuğun önce kendini “birey” olarak algılamasına ve böylece ihtiyacı olan duygusal aktarımdan dolayı rahatlamasına imkan tanıyacaktır. Mesela babanın yaz tatilini nerede–nasıl geçirmek istediklerini tüm aileye sorması ve bu doğrultuda kararlar alması, herkese kendini daha iyi hissettirir.¹²¹ Sağlıklı iletişimin diğer koşulu da ses tonudur. Ses tonumuzu konuya göre ayarlamalıyız ki, sevgimiz hissedilsin, hayır’ımız dikkate alınsın. Aksi takdirde ısrar geliştiren çocuklara sahip olabiliriz. Ses tonundaki vurgu aslında çocuğa ne yapması gerektiğini de bir nebze olarak vurgular.¹²²

İletişimde kaynak olan anne ve babalar güvenilirlik, çekicilik ve inanılabilirlik konusunda önemli bir konuma sahiptirler. Dolayısıyla bu konumu çok iyi kullanmaları gerekmektedir. “Yalan söylemeyin” derken diğer taraftan dışarı alışverişe giden annenin hastaneye gidiyorum demesi, ya da arkadaşlarıyla buluşmaya giden babanın işe gidiyorum demesi hem çocuk için anne babanın

¹²⁰ Yavuzer, *Ana- Baba ve Çocuk*, s. 54.

¹²¹ Thomas Gordon, *Etkili Ana- Baba Eğitimi*, Emel Aksay (çev.) İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2005, s. 98.

¹²² Hüseyin Ağca, *Ailede Eğitim*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s. 76.

güvenilirliği zedelenmektedir hem de adeta çocuğa gerektiğinde yalan söylenebilir mesajı verilmektedir.

Anne babanın iletişime girdiği konuda bilgi eksikliğinin bulunması, hem mesajı kurgulamada hem de ifadelendirip iletmede başarısızlıklara sebep olur, bu da iletişim eyleminin başarıya ulaşmasında bir engel olarak kendini gösterir.¹²³

Anne babanın iletmek istediği mesaj, çocukların bilgi düzeyine, anlam kapasitesine, ilgi alanına ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmez ise çocukların bu mesajı tam ve doğru olarak alması güçtür. Çocuklar bu mesajı ya eksik, ya yanlış alacak ya da hiç almayacaktır. Çocukların iletilecek bilginin ne kadarını anlayabileceği, ne kadarına ihtiyacı olduğu ve hangi yönüne ilgi duyacağı hususları mesajı belirleme açısından çok önemlidir. Anne babanın bu hususlarda yeterli bilgiye sahip olması, kendi amacının ne olduğunu da dikkate alarak ona göre mesajın yoğunluğunu, derinliğini ve genişliğini belirlemesi gerekir.¹²⁴

3.4. Çocukla İletişim Açısından Farklı Aile Tutumları

3.4.1. Aşırı Otoriter ve Reddedici Aile:

Bu ailede, çocuğun bedensel ve ruhsal gereksinmelerini karşılamayacak kadar olumsuz duygular beslenilir. Çocuğa şefkat, sevgi, sıcaklık verilmez, her yaptığı eleştirilir. Çocuğun iyi yönleri değil olumsuz yönleri ortaya çıkarılır. Otoriter ve reddedici aile tutumunda evde söz hakkı, özgürlük ve otorite anne babanıdır. Çocuğun yaptığı her şey göze batar ve çocuk sürekli ceza alır. Yaptıkları olumlu olsa da, ceza almak korkusu ile bunları söyleyemez. Bu çocuklar kötü muameleye maruz kalmaktan korktukları için anne ve babaya karşı edilgen, uysal ve erdemli olmaktadır. Fakat içten içe anne babaya karşı düşmanlık duyguları geliştirirler. Kendisi dışındaki insanlarla yeterli iletişimi kuramadıkları için saldırganlığı kendisine yönlendirebilirler. Yeniliklere açık değildirler, yeni şeyler üretmeleri zordur. Sürekli kusurları aranan çocuk streslidir ve stresliyken hata yapma olasılığı artar. Hata yapan kişileri affetmeyi bilmezler, hoşgörülü olamazlar. Kendilerine ve çevrelerindeki kişilere güvenmedikleri için kendilerine iyi davrananlara şüphe ile bakarlar ve toplumdan giderek uzaklaşırlar. Yardım duygusundan uzak, sinirli, inatçı,

¹²³ Mustafa Köylü, *Psiko- Sosyal Açıdan Dinî İletişim*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003, s. 97.

¹²⁴ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, s. 103.

hırçın, uyumsuz olabilirler. Kurallara uymayan veya otoriteye boyun eğen, kendi duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen bir kişilik geliştirebilirler.¹²⁵

3.4.2. Aşırı Hoşgörülü Aile

Bu aile de ise, anne baba tatmin olmamış ihtiyaçlarının ve gençlik dönemlerinin peşindedirler. Çocukların fiziki ve ruhsal ihtiyaçlarını giderme yönüne gitmezler ve lakayt oldukları için çocuğun sesini kesmek adına onların her isteğini yerine getirirler. Böylece çocukların beklentileri aşırı bir şekilde gelişir. Belirsiz hedef ve beklentiler içindedirler. Bu yüzden çocuklarının yetişmesinde felsefe veya özel bir bakış açısı metodunu takip etmezler. Çocuklarının davranışlarını kontrol altına almaz, kendi yaşayış tarzlarını seçmeleri için onları tamamen özgür bırakırlar. Çocuklarından hiçbir özel beklentileri yoktur. Kendilerine ve başkalarına zahmete vesile olsa dahi, çocuklarının davranışlarına özel bir önem göstermez ve lakayt davranırlar. Çocukları onlara itaat etmediğinde rahatsız olmazlar ve bu itaatsizlik normalmiş gibi davranırlar. Çocuklarından iyi bir davranış gördüklerinde ödüllendirmeyi, kötü bir davranış gördüklerinde ise cezalandırmayı ihmal ederler. Pasif ve kayıtsız ebeveyn, çocuğun davranışları karşısında ilgisiz, kayıtsız davranan ana-babadır. Çocuğun varlığı ile yokluğu belli değildir. Bazen de ana-babalar çocukla yüz göz olmamak gerekir düşüncesiyle çocuklarıyla yakın ilişki kurmaktan kaçınır. Bu davranışların temelinde yatan nedenler; çalışma hayatının yoğun temposu nedeniyle ana-babalarda oluşan aşırı yorgunluk ve çocuklara ayrılacak zamanın sınırlı olması ya da ayrılan zamanın etkili kullanılmaması, çocuğun bakımını ana-baba dışında bakıcının, büyük anne, büyük babanın üstlenmesi vb. nedenlerdir. İhmal edilmiş bir birey olarak bu çocuklar anne-babalarının ilgisini çekmek için çoğu zaman kötü davranışlar sergilerler. Çünkü uslu duran, problem çıkartmayan çocukla kimse ilgilenmez. Çocuğun ceza alması bile kısa bir müddet için var olduğunu hissettirir. Bu nedenle aldığı ceza onun için bir tür ödüldür¹²⁶.

3.4.3. Demokratik Aile

Bu aile en ideal ailedir. Aile bireyleri canlı ve sevgi doludurlar. Ebeveyn tutumları içinde en ideal olanıdır. Anne-babanın çocuğu kabulü, sevgi ve sevecenlikle ele alması, çocukla ilgilenmesi şeklinde davranışa yansımaktadır. Kabul

¹²⁵ Yavuzer, *Ana- Baba ve Çocuk*, s. 70.

¹²⁶ Yavuzer, *Ana- Baba ve Çocuk*, s. 75.

eden anne-baba çocuğun ilgilerini göz önünde tutarak onun yeteneklerini geliştirecek ortamı çocuk için hazırlar. Kabul gören çocuk genellikle sosyalleşmiş, işbirliğine hazır, arkadaş canlısı, duygusal ve sosyal açıdan dengeli ve mutlu bir bireydir. Demokratik ve güven verici bir ortamda yetişen çocuk, kendine ve çevresine saygılı, sınırlarını bilen, yaratıcı, aktif, girişken, sağlıklı ilişkiler kurabilen, saygılı, sorumluluk sahibi, hoşgörülü, uyumlu bir birey olarak yetişir. Özetle; denilebilir ki, her yüz aileden çok az sayıdakilerin ne yapması gerektiğini bildiği bir gerçektir.¹²⁷

3.4.4. Tutarsız Aile

Bu ailelerde çocuğun yaptığı bir davranış bazen çok sert bir tepki alabilirken, bazen de çok olumlu karşılanabilmektedir. Tutarsız anne babanın iki çocuğuna karşı farklı tutumu ya da anne babanın kendi eğitim tarzlarındaki farklı tutumları çocukları olumsuz yönde etkileyebilir. Bir davranışın kimi zaman ödüllendirilmesi kimi zaman da cezalandırılması, çocukta cezanın anlamı ve suçun niteliği hakkında kuşklar uyanmasına neden olur. Ne zaman, nerede, ne yapacağını bilemezler. Kendi görüş ve düşüncelerini aktaramazlar. Çocuk kendini kanıtlamak ve dikkatleri üzerine çekmek için, ürkek, yumuşak huylu, söz dinleyen ya da kendi benliğini ve bağımsızlığını göstermek için kavgacı, sinirli bir çocuk olabilir. Zamanla çevrelerindeki insanlara güvenmeyen, her şeyden şüphelenen, kararsız bir kişilik yapısı geliştirebilirler.¹²⁸

3.4.5. Mükemmeliyetçi Aile

Mükemmeliyetçi tutumda anne baba her şeyin en iyisini çocuğundan bekler. Kendi gerçekleştiremediği yaşantıları çocuğunun gerçekleştirmesini ister ve çocuk olduğu gibi kabul edilmez. Aile, bedensel ve zihinsel yönden beklentileri karşılaması için çocuğu kapasitesinin çok üstünde eğitimlere tâbi tutar. Çocuktan aşırı titizlik ve temizlik beklenir. Mükemmeliyetçi ailelerde kurallar ve kalıplar belirlenir ve çocuğun bunlara mutlaka uyması beklenir. Çocuğa bütün çocukça davranışlar yasaklanır. Arkadaş seçimi de aileye aittir. Mükemmeliyetçi anne baba tutumuyla yetişen çocukların fikirleri genelde çok katıdır. Bir şey veya kimse ya çok olumlu ya da çok olumsuzdur. Çocuk kendi doğal iç güdülerini ve ağır kurallar arasında sıkışıp kalmıştır ve sürekli bir iç çatışma içindedir. Sevgi ve nefret karışımı duyguları aynı anda yaşar. Her işte en iyi ve en üstün olmak ister. Fakat istediği seviyeyi

¹²⁷ Yavuzer, Ana- Baba ve Çocuk, s. 80.

¹²⁸ Yavuzer, Ana- Baba ve Çocuk, s. 87.

yakalamayınca hayal kırıklığına uğrar ve çalışmayı tamamıyla bırakabilir. Aşağılık duygusu gelişir ¹²⁹.

¹²⁹ İbrahim Dönmezer, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000, s. 112.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA YÖNTEM VE UYGULAMA

1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2015 yılında Çankırı İlinin Çerkeş ilçesinde lise öğrenimi gören genç bireyler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, lise öğrenimi gören 262 genç birey temsil etmektedir. Araştırma örneklemine giren bireyler cinsiyet, öğrenim gördüğü lise, ebeveynin hayatta olup olmama durumu, ebeveynin eğitim seviyesi, ebeveynin çalışıp çalışmama durumu ve ailenin aylık gelir durumu bakımından farklı özelliklerde olup random (tesadüfi) örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

2. Araştırmada Bilgi Toplama Araçları

Araştırmada bireyi tanıma ve veri toplama araçlarından biri olan anket yöntemi seçilmiştir. Anket, araştırmalarda kullanılan yaygın bir teknik olup bilgi edinilmesi istenilen kişilerin doğrudan okuyup cevaplandıracakları bir soru listesinin hazırlanması esasına dayanır.¹³⁰

Anket tekniğinin araştırmacıya kolaylık sağlayan yönlerinden birisi geniş kitlelere ulaşma olanağı sağlamasıdır. Diğer bilgi toplama yöntemlerine göre kolay ve ekonomik olarak veri toplanabilmektedir. Anket yöntemiyle grubun evreni temsil etme gücü ve araştırmanın objektifliği yüksektir.¹³¹

Araştırmada anket uygulaması postayla ya da internet üzerinden yapılmayıp doğrudan uygulanmıştır.

¹³⁰ Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2003, s.37.

¹³¹ Saim Kaptan, *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Ankara: Tek Işık Web Ofset Yayınları, 1993, s.139

Araştırmada genç bireylerde dindarlık ve aile içi iletişim ilişkisini belirlemek amacıyla kişisel bilgi anketi, dindarlık envanteri ve aile içi iletişim envanteri kullanılmıştır.

2.1. Kişisel Bilgi Anketi

Kişisel bilgi anketi bireylerin dindarlık ve aile içi iletişim durumlarıyla ilişkili olduğu düşünülen sekiz bağımsız değişkenden oluşmaktadır. Düzenlenen anket, araştırma örneklemini temsil etmesi hedeflenen genç bireylerle ilgili genel bilgiler içermektedir.

2.2. Dindarlık Envanteri

Araştırmada Naci Kula'nın ergenler üzerinde yapmış olduğu "Kimlik ve Din" adlı doktora çalışmasında uyguladığı dindarlık envanteri uygulanmıştır. Ancak Aydemir, envanterin 6. maddesi olan 'Cuma namazı kadın, erkek, çocuk, büyük her Müslüman'a farzdır.' ile 12. maddesinde yer alan 'Cuma namazlarına sürekli gidemiyorum.' ifadelerini daha çok erkeklere hitap ettiği düşüncesiyle çıkarmış, bu maddelerin yerine dinin bilgi boyutunu içeren "Hac ibadeti, maddî ve bedenî durumu müsait olanların yerine getirmesi gereken bir dinî görevdir." ile "İnsan, kazancının bir kısmını fakirlere zekat ve sadaka olarak vermelidir." maddeleri eklenmiştir. ¹³²

Dindarlık ölçeğinde belirtilen boyutlarla ilgili maddeler şu şekildedir:

İnanç boyutu ile ilgili maddeler: 1, 5, 8, 15.

İnancın kişi açısından önemini ifade eden maddeler: 2, 16, 20, 24.

İbadet boyutu ile ilgili maddeler: 4, 9, 13, 28.

Duygu boyutu ile ilgili maddeler: 7, 22, 25.

Bilgi boyutu ile ilgili maddeler: 3, 6, 11, 12, 27, 30.

Etki boyutu ile ilgili maddeler: 10, 14, 21, 23. ¹³³

Dindarlık envanterinde 21 ve 22. maddeler olumsuz, diğer maddeler olumlu olarak ifade edilmiştir. Cevap şıkları her maddenin karşısına "Kesinlikle katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum", "Kesinlikle

¹³²Rüveyda Efdal Aydemir, "Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 35.

¹³³ Kula, *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*, s. 30.

Katılmıyorum” şeklinde yerleştirilmiştir. Bireylerden, bu ifadelerden kendilerine en uygun gördüklerini işaretlemeleri istenmiştir.

Dindarlık envanterinin puanlanmasında olumlu maddelerde “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 5, “Katılıyorum” seçeneğine 4, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılmıyorum” seçeneğine 2, “Kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilmiştir. Olumsuz maddelerde ise “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 1, “Katılıyorum” seçeneğine 2, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılmıyorum” seçeneğine 4, “Kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilerek hesaplama yapılmıştır.

Dindarlık envanterinden alınabilecek en yüksek puan (25x5) 125 iken, en düşük puan ise (25x1) 25’tir.

2.2.1. Dindarlık Envanterinin Geçerliği

Geçerlik, ölçme aracının bireyin ölçmek istenen özelliğini ne derece doğru ölçtüğüyle ilgili bir kavramdır.¹³⁴ Ölçme aracının geçerliğini kontrol eden yöntemlerden biri de faktör analizidir. Faktör analizi, aynı niteliği ölçen değişkenleri bir araya getirerek az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan bir istatistiksel tekniktir.¹³⁵

Dindarlık envanteri üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda bulunan birinci faktör yükleri aşağıda verilmiştir:

¹³⁴Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Yayınları, 2005, s. 167.

¹³⁵ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, s. 123.

Tablo-1 Dindarlık Envanteri Faktör Analizi Birinci Faktör Yükleri

DİNDARLIK ENVANTERİ		Faktör Yüğü
1.	Allah' ın varlığına kesinlikle inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	0,683
2.	Çağdaş dünyada insanlığın karşılaştığı önemli sorunların çoğu, dini inançların ciddiye alınmamasından kaynaklanmaktadır.	0,400
3.	Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ayet ve surelerden meydana gelmiştir.	0,596
4.	Beş vakit namazımı düzenli olarak kılıyorum.	0,753
5.	Hiz. Muhammed' in Allah' ın kulu ve peygamberi olduğuna inanıyor ve bu konuda hiç kuşku duymuyorum.	0,781
6.	Hac ibadeti, maddi ve bedeni durumu müsait olanların yerine getirmesi gereken bir dini görevdir.	0,407
7.	Namaz kılarken, dua ederken, oruçlu iken Allah' a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.	0,463
8.	Kur'an-ı Kerim' in Allah' ın sözleri olup ayetlerin hepsinin gerçek olduğuna ve değişmeden günümüze ulaştığına inanıyorum.	0,452
9.	Dua hayatımda önemli bir yere sahiptir.	0,600
10.	Günlük hayatımda, yapacağım işlerde Allah' ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.	0,532
11.	Hiz. Peygamberin arkadaşlarına "Ashab", ondan sonra devlet idaresinin başına geçen kimselere de "Halife" denir.	0,554
12.	İnsan, kazancının bir kısmını fakirlere zekat ve sadaka olarak vermelidir	0,601
13.	Orucumu aksatmadan tutarım.	0,483
14.	"Cennet annelerin ayakları altındadır" sözü bana anlamlı geliyor.	0,581
15.	Ahiret gününe ve öldükten sonra tekrar dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	0,651
16.	Dini ve ahlaki kuralların tam uygulanması halinde toplumdaki bütün haksızlıkların ve adaletsizliklerin ortadan kalkacağına inanıyorum.	0,610
17.	Dini inançları olmayan bir kimse, bana göre, organlarından biri eksik olan insan gibidir.	0,636
18.	Allah' ın beni her yerde gördüğüne inandığımdan günah işlemekten kaçınıyorum.	0,766
19.	Bizim Allah' tan geldiğimizi ve tekrar O'na döneceğimizi hatırladıkça ölümden pek korkmuyorum.	0,340
20.	Dini inanç ve düşüncelerim olmasaydı hayat biçimim şimdikinden daha kötü olurdu.	0,524
21.	Dinî inançları olmayan insanların da ahlaklı bir hayat sürebileceklerine inanıyorum.	0,778
22.	"Dua ve ibadet olmasaydı, çoktan çıldırırdım!" sözü bana çok anlamsız görünüyor.	0,785
23.	İçki, kumar, faiz, falcılık, büyücülük ve domuz eti yemek büyük günahlardandır.	0,595
24.	Düzenli olarak Kur'an okurum.	0,712
25.	İbadetlerimi tam olarak yerine getirebilecek kadar bilgiye sahibim.	0,398

2.2.2. Dindarlık Envanterinin Güvenirliği

Güvenirlik, bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlık olarak tanımlanabilir. Bir diğ er ifadeyle testin ölçmek istediğ i özelliğ i ne derece doğ ru ölçtüğ üdür.¹³⁶

Envanter üzerinde yapılan çalışmada Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ise 0.706 olarak hesaplanmıştır.

2.3. Aile İçi İletişim Envanteri

Araştırmamızdaki amacımız konuyla ilgili bir envanter geliştirme olmadığından çalışmamıza kaynak olabilecek çalışmalar incelenmiştir. Bununla ilgili olarak araştırmada kullanılan aile iç i iletişim envanteri Sultan Öztürk'ün “Aile İçi İletişimin Ergenin Duygusal Sağlığına Etkisi” Yüksek Lisans çalışmasından alınmıştır.

Aile iç i iletişim envanterinde 1., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. ve 15. maddeler olumsuz, diğ er maddeler olumlu olarak ifade edilmiştir. Cevap şıkları her maddenin karşısına “Her Zaman”, “Genellikle”, “Bazen”, “Ara Sıra”, “Hiçbir Zaman” şeklinde yerleştirilmiştir. Bireylerden, bu ifadelerden kendilerine en uygun gördüklerini işaretlemeleri istenmiştir.

Aile iç i iletişim envanterinin puanlanmasında olumlu maddelerde “Her Zaman” seçeneğ ine 5, “Genellikle” seçeneğ ine 4, “Bazen” seçeneğ ine 3, “Ara Sıra” seçeneğ ine 2, “Hiçbir Zaman” seçeneğ ine 1 puan verilmiştir. Olumsuz maddelerde ise “Her Zaman” seçeneğ ine 1, “Genellikle” seçeneğ ine 2, “Bazen” seçeneğ ine 3, “Ara Sıra” seçeneğ ine 4, “Hiçbir Zaman” seçeneğ ine 1 puan verilerek hesaplama yapılmıştır.

Aile İçi İletişim envanterinden alınabilecek en yüksek puan (22x5) 110 iken, en düşük puan ise (22x1) 22'tir.

2.3.1. Aile İçi İletişim Envanterinin Geçerliliğ i

Aile İçi İletişim envanteri üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda bulunan birinci faktör yükleri aşağıda verilmiştir:

¹³⁶ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, s. 169.

Tablo-2 Aile İçi İletişim Envanteri Faktör Analizi Birinci Faktör Yükleri

	Aile İçi İletişim Envanteri	Faktör Yüğü
1.	Anne ve babam beni haksız yere eleştirirler.	0,370
2.	Aile içinde görüşlerimi özgürce söyleyebilirim.	0,382
3.	Annem ve babam arkadaş seçimime karışırılar.	0,458
4.	Ailem ne istesem yapar.	0,527
5.	Kendi basıma hiçbir karar veremem.	0,746
6.	Kötü not aldığım zaman cezalandırılırım.	0,715
7.	Babama karşı annemin desteğini alarak istediğimi elde ederim.	0,647
8.	Kavgalarımızdan sonra odama gider, saatlerce ağlarım.	-0,585
9.	Bazı problemlerimi ailem yerine arkadaşlarımla halletmeye çalışırım.	0,668
10.	Aile içinde tartışma/kavga yaşandığında okulda hiçbir dersi anlayamam.	0,723
11.	Ailem beni yalancılıkla suçlar.	0,752
12.	Ailem çoğu zaman bana küfür eder.	0,689
13.	Kardeş(ler)imle olan sorunlarımızı kendi aramızda konuşarak çözümleyebiliriz.	0,726
14.	Ailemle tartışmak yerine onların dediklerini yapmayı tercih ederim.	0,764
15.	Tartıştığımızda ailem bütün hatalarımı ortaya döker.	0,485
16.	Aile içinde birbirimize gerçekleri söyleriz.	0,479
17.	Annem beni sevdiğini söyler.	0,548
18.	Annem beni takdir ettiğini söyler.	0,650
19.	Babam beni sevdiğini söyler.	0,856
20.	Babam beni takdir ettiğini söyler.	0,853
21.	Annem bana anlayışlı davranır.	0,584
22.	Babam bana anlayışlı davranır.	0,761

2.3.2. Aile İçi İletişim Envanterinin Güvenilirliği

Envanter üzerinde yapılan çalışmada Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0.753 olarak hesaplanmıştır.

3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplamak amacıyla hazırlanan Kişisel Bilgi Anketi, Dindarlık Envanteri ve Aile İçi İletişim Envanteri 2015 yılında Mart ayında lise öğrenimi gören genç bireylere uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bilgiler, bireylerin verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Uygulama esnasında araştırmacı tarafından anketlerin eksiksiz ve doğru olarak doldurulmasını sağlayacak gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Anketler toplandıktan sonra yapılan inceleme sonucunda eksik cevaplanan anketler değerlendirme dışında bırakılmıştır. Kişisel Bilgi Anketi, Dindarlık Envanteri ve Aile İçi İletişim Envanterinden elde edilen veriler, bilgisayar ortamında SPSS paket programına girilerek analizleri yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölüm temel olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, ankete katılan lise öğrenimi gören genç bireylerin kişisel bilgilerine yer verilirken ikinci kısımda, bireylerin dindarlık ve aile içi iletişim düzeyleri belirlenerek bağımsız değişkenler açısından karşılaştırma ve değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Ankete Katılan Bireylerle İlgili Genel Bilgiler

Çalışmamızın bu bölümünde, örneklem olarak belirlediğimiz yetişkinlerle ilgili kişisel bilgiler tablolar halinde verilecektir.

1.1. Cinsiyet

Tablo-3 Araştırmaya Katılan Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Erkek	129	49,23
Kız	133	50,77
Toplam	262	100

Tablo - 3'e göre, araştırmaya katılan bireylerin % 49.23'i kız, % 50.77'si erkeklerden oluşmaktadır.

1.2. Okul Türü

Tablo-4 Araştırmaya Katılan Bireylerin Öğrenim Gördükleri Okul Türüne Göre Dağılımı

Okul Türü	N	%
Anadolu Lisesi	126	48,09
Meslek Lisesi	70	26,71
İmam Hatip Lisesi	66	25,20
Toplam	262	100

Tablo - 4'e göre, araştırmaya katılan bireylerin % 48.09'u Anadolu Lisesine, %26.71'i Meslek Lisesine, % 25,20'si İmam Hatip Lisesine gitmektedir.

1.3. Anne Eğitim Düzeyi

Tablo-5 Araştırmaya Katılan Bireylerin Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Anne Eğitim Düzeyi	N	%
Okuryazar değil	11	4,19
İlkokul	159	60,68
Ortaokul	63	24,05
Lise	26	9,94
Üniversite	3	1,14
Toplam	262	100

Tablo-5'e göre araştırmaya katılan bireylerin annelerinin % 4.19'u okuma yazma bilmemektedir. % 60.68'i ilk okul mezunu, %24,05'i orta okul mezunu, % 9.94'ü lise mezunu, %1,14'ü ise üniversite mezunudur.

1.4. Baba Eğitim Düzeyi

Tablo-6 Araştırmaya Katılan Bireylerin Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Baba Eğitim Düzeyi	N	%
Okuryazar değil	1	0,38
İlkokul	110	41,98
Ortaokul	80	30,55
Lise	56	21,37
Üniversite	15	5,72
Toplam	262	100

Tablo-6'ya göre araştırmaya katılan bireylerin babalarının % 0.38'i okuma yazma bilmemektedir. % 41.98'i ilk okul mezunu, %30,55'i orta okul mezunu, % 21.37'si lise mezunu, % 5.72'si üniversite mezunudur.

1.5. Anne Çalışma Durumu

Tablo-7 Araştırmaya Katılan Bireylerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Anne Çalışma Durumu	N	%
Çalışıyor	54	20,62
Çalışmıyor	208	79,38
Toplam	262	100

Tablo-7'ye göre araştırmaya katılan bireylerin annelerinin %20.62'si çalışırken %79.38'i çalışmamaktadır.

1.6. Baba Çalışma Durumu

Tablo-8 Araştırmaya Katılan Bireylerin Babalarının Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Baba Çalışma Durumu	N	%
Çalışıyor	214	81,68
Çalışmıyor	48	18,32
Toplam	262	100

Tablo-8'e göre araştırmaya katılan bireylerin babalarının %81.68'i çalışırken %18.32'si çalışmamaktadır.

1.7. Ailenin Aylık Gelir Düzeyi

Tablo-9 Araştırmaya Katılan Bireylerin Evlerinin Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	N	%
0-1000	112	42,74
1001-2000	97	37,04
2001-3000	38	14,50
3000 üstü	15	5,72
Toplam	262	100

Tablo-9'a göre araştırmaya katılan bireylerin %42.74'ünün evlerinin aylık gelir düzeyi 0-1000 lira arasında, %37.04'ünün evlerinin aylık gelir düzeyi 1001-2000 lira arasında, %14.50'sinin evlerinin aylık gelir düzeyi 2001-3000 lira arasında, %5.72'sinin ise evlerinin aylık gelir düzeyi 3000 liranın üzerinde yer almaktadır.

2. Ankete Katılan Bireylerin Dindarlık Düzeyleri Açısından Değerlendirilmesi

2.1. Cinsiyete Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri

Tablo-10 Cinsiyete Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Cinsiyet	N	%	$\bar{x}$	Mann-Whitney U	p
Erkek	129	49,23	111,31	7197,000	0,024
Kız	133	50,77	109,76		

Tablo-10 'da cinsiyete göre dindarlık düzeyinde anlamlı bir farklılığın test edilmesinde parametrik olmayan Mann Whitney U testi kullanılarak $p=0,024<0,05$ bulunmuştur. Buna göre cinsiyete göre dindarlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Bu da “Cinsiyet faktörü açısından genç kız bireylerin dindarlık düzeyleri genç erkek bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Kaya üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada kız öğrencilerin dindarlık puanlarının erkek öğrencilerin dindarlık puanlarından daha düşük olduğunu tespit etmiştir.¹³⁷

Tellioğlu ilk yetişkinlik döneminde olan bireyler üzerinde yaptığı çalışmada kız ve erkeklerin dindarlıkları arasında önemli bir fark olmadığını tespit etmiştir.¹³⁸

¹³⁷ Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun:Etüt Yayınları, 1998, s.210.

¹³⁸ Betül Tellioğlu, “İlk Yetişkinlik Döneminde Sorumluluk ve Dindarlık” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 25.

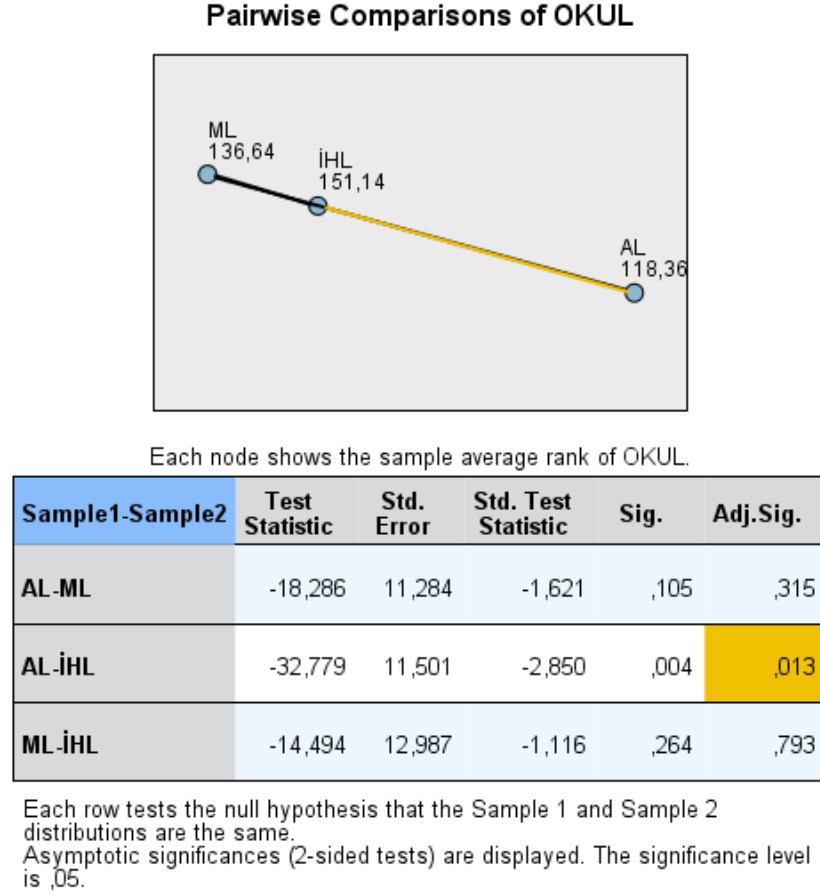
2.2. Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri

Tablo-11 Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Okul Türü	N	%	$\bar{x}$	χ^2	Sd	p
Anadolu Lisesi	126	48,09	109,67	8,564	2	0,014
Meslek Lisesi	70	26,71	110,93			
İmam Hatip Lisesi	66	25,20	111,82			

Tablo-11'e göre $p=0,014<0,05$ olduğundan okul türüne göre dindarlık düzeyinde anlamlı fark olduğu anlaşılır. Aşağıdaki grafik ve tabloya göre AL ile İHL arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p=0,013<0,05$).

Tablo-12 Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tablo-12’ye göre “Okuduğu okulun türüne göre; İmam-Hatip lisesinde okuyan genç bireylerin dindarlık düzeyleri diğer liselerde (Anadolu Lisesi-Meslek Lisesi) okuyan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimiz kısmen doğrulanmaktadır.

AL ile İHL arasında anlamlı bir fark varken; İHL ile ML arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonucun böyle çıkmış olmasında örneklemimizde yer alan liselerin durumlarının etkili olabileceği düşüncesi aklımıza gelmektedir. Çünkü küçük bir ilçe olan Çerkeş’te AL müstakil bir lise iken İHL ve ML aynı binada “Çok Programlı Lise” bünyesinde yer almaktadırlar. Hatta bazı kültür derslerinde (Edebiyat, Tarih, Coğrafya v.b.) birleştiriliş sınıf olarak aynı dersliği paylaşmaktadırlar. Bu durum İHL ve ML öğrencilerinin birbirlerini olumlu ve olumsuz yönde etkilemelerine neden olmaktadır.

Halide Nur Özüdoğru İHL’de öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin İHL’ye gelmeden önceki dinî inanç ve tutumları ile geldikten sonraki dinî inanç ve tutumlarını karşılaştırıp, geldikten sonraki dinî inanç ve tutumlarının olumlu bir durum arz ettiğini belirtmiştir.¹³⁹

2.3. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri

Tablo-13 Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

		N	%	$\bar{x}$	χ^2	Sd	p
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	11	4,20	107,27	1,576	4	0,813
	İlkokul	159	60,69	110,80			
	Ortaokul	63	24,05	110,51			
	Lise	26	9,94	110,69			
	Üniversite	3	1,14	108,67			

$p=0,813>0,05$ olduğundan gruplar arası dindarlık düzeyinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çıkan sonuçlar “Annenin eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri annenin eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır.

Annenin eğitim düzeyinin çocukların dindarlığı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamasında aklımıza ebeveynin almış olduğu eğitimin niceliğinden çok niteliğinin önem arz ettiği gelmektedir. Zira fen bilimleri eğitimi almış bir bireyin din bilimleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ya da din bilimlerinin öğretilerini yaşamıyor olması yadsınamaz bir durumdur.

Kimter ergenler üzerinde yaptığı araştırmada annenin eğitim düzeyi arttıkça kişinin öznel dindarlığının azaldığı bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴⁰

¹³⁹ Halide Nur; Özüdoğru “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç ve Tutumları ile Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003),44-59.

¹⁴⁰ Nurten Kimter, “Ergenlerde Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/17 , 2012, ss.439-468.

2.4.Babanın Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri

Tablo-14 Babanın Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının
İstatistiksel Analizi

		N	%	$\bar{x}$	χ^2	Sd	p
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	111	42,37	111,10	4,796	5	0,441
	Orta	80	30,55	110,26			
	Lise	56	21,37	110,63			
	üniv	15	5,72	109,07			

$p=0,441>0,05$ olduğundan gruplar arası dindarlık düzeyinde anlamlı fark bulunmamıştır. Çıkan sonuçlar “Babanın öğrenim durumu yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri babanın öğrenim durumu düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır.

Babanın eğitim düzeyinin çocukların dindarlığı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamasında aklımıza ebeveynin almış olduğu eğitimin niceliğinden çok niteliğinin önem arz ettiği gelmektedir. Zira fen bilimleri eğitimi almış bir bireyin din bilimleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ya da din bilimlerinin öğretilerini yaşamıyor olması yadsınamaz bir durumdur.

Kimter ergenler üzerinde yaptığı araştırmada babanın eğitim düzeyi ile kişinin öznel dindarlığı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴¹

2.5.Annenin Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri

Tablo-15 Annenin Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının
İstatistiksel Analizi

Anne Çalışma Durumu	N	%	$\bar{x}$	Mann-Whitney U	p
Çalışıyor	54	20,62	111,24	5192,000	0,392
Çalışmıyor	208	79,38	110,37		

¹⁴¹Kimter, “Ergenlerde Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, ss.439 – 468.

$p=0,392>0,05$ olduğundan gruplar arası dindarlık düzeyinde anlamlı fark bulunmamıştır. Çıkan sonuçlar bizim “Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” hipotezimizi doğrulamaktadır.

Toplumda çalışan annelerin çocuklarına yeteri kadar vakit ayıramadıkları düşünülmektedir. Bu düşünceyle birlikte annenin vicdan azabı çekerek bu eksikliği çocuğun her istediğini alarak, yani maddiyatla doldurmaya çalıştıkları dolayısıyla çalışan annelerin çocuklarının belli eğitimlerinin eksik kaldığı zannı vardır. Oysa ki çalışmayan annelerin de çocuklarıyla çok iyi vakit geçirdikleri söylenemez. Zira anne evde iş yaparken çocuk televizyon başındadır. Ya da anne komşu oturmasındayken çocuk tabletiyle baş başadır... Daha çoğaltabileceğimiz bir çok örnek var. Burada önemli olan şey annenin çalışması ya da çalışmaması değildir. Aynı mekanda daha fazla zaman geçirmek annenin çocuğuyla ilgilendiği ya da ona sosyal, ahlaki, dini v.b. eğitim verdiği anlamına gelmez. Önemli olan anne ile çocuğun birlikte geçirdikleri zamanın niceliğinden çok niteliğidir yani kalitesidir. Çıkan sonuçlar da hipotezimizi doğrular niteliktedir. Annenin çalışıp çalışmaması çocuğun dindarlığı üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

2.6.Babanın Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri

Tablo-16 Babanın Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Baba Çalışma Durumu	N	%	$\bar{x}$	Mann-Whitney U	p
Çalışıyor	214	81,68	110,69	5076,000	0,899
Çalışmıyor	48	18,32	109,92		

$p=0,899>0,05$ olduğundan gruplar arası dindarlık düzeyinde anlamlı fark bulunmamıştır. Çıkan sonuçlar “Babanın çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

2.7.Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Göre Bireylerin Dindarlık Düzeyleri

Tablo-17 Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Bireylerin Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	N	%	$\bar{x}$	x^2	Sd	p
0-1000	112	42,74	109,78	1,874	3	0,599
1001-2000	97	37,04	111,34			
2001-3000	38	14,50	110,63			
3000 üstü	15	5,72	110,93			

$p=0,599>0,05$ olduğundan gruplar arası dindarlık düzeyinde anlamlı fark bulunmamıştır. Çıkan sonuçlar “Ailenin aylık gelir düzeyine göre bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Çetin, orta öğretim düzeyi gençler üzerinde yaptığı çalışmada Ailenin gelir düzeyi arttıkça bireylerin dindarlık düzeylerinin de artacağı bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴²

Kula ise, dindarlıkla sosya-ekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe dindarlığın azaldığı bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴³

3.Ankete Katılan Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri Açısından Değerlendirilmesi

3.1. Cinsiyete Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri

Tablo-18 Cinsiyete Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Cinsiyet	N	%	$\bar{x}$	Levene Testi		t-test		
Erkek	129	49,23	68,94	F	p	t	Sd	p
Kız	133	50,77	67,00	0,286	0,594	-1,676	260	0,095

¹⁴² Ümit Fahri Çetin, “Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)”, s. 89.

¹⁴³ Kula, *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*, ss. 30-70.

Levene Testine göre $p=0,594>0,05$ olduğundan grupların varyanslar eşit bulunmuştur. Yapılan t-testinde ise $p=0,095>0,05$ olduğundan cinsiyet ile aile içi iletişim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Çıkan sonuçlar “Cinsiyet faktörü açısından genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Şirin, yapmış olduğu araştırmada aile yaşam kalite algısı ve aile bireyleri arası iletişimin cinsiyete göre farklılık göstermediği bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴⁴

3.2. Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri

Tablo-19 Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Okul Türü	N	%	$\bar{x}$	x^2	Sd	p
Anadolu Lisesi	126	48,09	67,87	0,303	2	0,859
Meslek Lisesi	70	26,71	67,47			
İmam Hatip Lisesi	66	25,20	68,73			

$p=0,859>0,05$ olduğundan eğitim görülen okula türüne göre aile içi iletişimde anlamlı fark bulunmamıştır. Çıkan sonuç “Okuduğu okulun türüne göre; İmam-Hatip lisesinde okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri diğer liselerde (Anadolu Lisesi-Meslek Lisesi) okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” hipotezimizi istatistik değerleri açısından doğrulamıyor.

Hipotezimizin doğrulanmamasında araştırmamızı yaptığımız küçük bir ilçe olan Çerkeş'te İHL'nin henüz yeni mezun verecek kadar kısa bir geçmişinin olmasının ve kendisine has bir binasının olmayıp ML ile aynı binayı hatta kültür derslerinde karma bir şekilde aynı sınıfı paylaşıyor olmalarından ve İHL öğrencilerinde gerekli şuurun yeterince oluşamama ihtimalinden kaynaklı olması aklımıza gelmektedir.

¹⁴⁴ Hatice Deveci Şirin, “Ailelerde Sosyo-Demografik-Ekonomik Değişkenlerin Aile Yaşam Kalitesine Etkileri”, *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 2 (1), 2014, ss. 31-46.

Ayrıca Özüdoğru İHL öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada İHL öğrencilerinin çoğunluğunun (%82) aile içi ilişkilerinin iyi olduğu bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴⁵

3.3. Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri

Tablo-20 Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Puanlarının İstatistiksel Analizi

		N	%	$\bar{x}$	Levene	Sd1	Sd2	p
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	11	4,20	64,91	0,683	4	257	0,604
	İlkokul	159	60,69	67,06				
	Ortaokul	63	24,05	69,57				
	Lise	26	9,94	69,77				
	Üniversite	3	1,14	79,33				

Gruplar arası varyansların eşit olup olmadığını anlamak için Levene Testi yapılmış (Tablo-20), $p=0,604>0,05$ olduğundan gruplar arasında varyansların eşit olduğu anlaşılmıştır.

Tablo-21 Annenin Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyini Gösteren ANOVA Analizi

	Karelerin toplamı	df	Ortalama kare	F	p
Gruplar İçi	868,794	4	217,199	2,496	0,051
Gruplar Arası	22362,110	257	87,012		
Toplam	23230,905	261			

Tablo-21 ANOVA tablosunda $p=0,051>0,05$ olduğundan gruplar arasında aile içi iletişim puanı bakımından istatistiksel olarak bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo-20 ve Tablo-21'e göre "Annenin öğrenim durumu yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri annenin öğrenim durumu düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamaktadır.

¹⁴⁵ Özüdoğru, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç ve Tutumları ile Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği)", s.64.

Eğitimin her alanda önem ve gerekliliği inkar olunamaz bir gerçek iken annenin eğitim seviyesinin artması ile genç bireylerin aile içi iletişimlerinde herhangi bir etkinin olmaması akıllara eğitimle ilgili çeşitli sorular getirmektedir. Acaba okullarımızda verilen iletişim derslerimiz mi yeterli düzeyde değildir yoksa eğitimin kalitesinde mi sıkıntı vardır? Ya da bireyler aldıkları eğitimi yeterince içselleştirip hayatlarında uygulayamıyorlar mı? Bunlar ve daha bunlara benzer bir çok sorular sorulup hipotezler kurmak mümkün olmakla birlikte bu konu da tez çalışması yapılacak kadar derindir ve üzerinde araştırma yapmaya ihtiyaç vardır diye düşünmekteyiz.

Tepeli, ilköğretim birinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada annenin eğitim düzeyi arttıkça çocukların duygusal becerilerinin de pozitif yönde arttığı bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴⁶

3.4. Babanın Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri

Tablo-22 Babanın Eğitim Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Puanlarının İstatistiksel Analizi

		N	%	$\bar{x}$	χ^2	Sd	p
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	111	42,37	68,53	4,764	5	0,445
	Orta	80	30,55	67,21			
	Lise	56	21,37	66,93			
	üniv	15	5,72	71,00			

Tablo-22’ e göre $p=0,445>0,05$ olduğundan babanın eğitim düzeyine göre aile içi iletişimde anlamlı fark bulunmamıştır. Bu durum bizim “Babanın öğrenim durumu yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babanın öğrenim durumu düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” Şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır.

Eğitimin her alanda önem ve gerekliliği inkar olunamaz bir gerçek iken babanın eğitim seviyesinin artması ile genç bireylerin aile içi iletişimlerinde herhangi bir etkinin olmaması akıllara eğitimle ilgili çeşitli sorular getirmektedir. Acaba okullarımızda verilen iletişim derslerimiz mi yeterli düzeyde değildir yoksa eğitimin

¹⁴⁶Kezban Tepeli, vd.; “Anne-Baba Eğitim Düzeyinin İlköğretim 1. Sınıf Öğrencilerinin Duygu İfade Etme Biçimlerine Etkisinin İncelenmesi” *Eğitim Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (Mayıs 2013), ss.254-262.

kalitesinde mi sıkıntı vardır? Ya da bireyler aldıkları eğitimi yeterince içselleştirip hayatlarında uygulayamıyorlar mı? Bunlar ve daha bunlara benzer bir çok sorular sorulup hipotezler kurmak mümkün olmakla birlikte bu konu da tez çalışması yapılacak kadar derindir ve üzerinde araştırma yapmaya ihtiyaç vardır diye düşünmekteyiz.

Tepeli, ilköğretim birinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada babanın eğitim düzeyi arttıkça çocukların duygusal becerilerinin de pozitif yönde arttığı bulgusuna ulaşmıştır.¹⁴⁷

3.5. Annenin Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri

Tablo-23 Annenin Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Anne Çalışma Durumu	N	%	$\bar{x}$	Levene Testi		t-test		
				F	p	t	Sd	p
Çalışıyor	54	20,62	69,28					
Çalışmıyor	208	79,38	67,64	0,029	0,866	1,134	260	0,258

Çıkan sonuçlar bizim “Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” Şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Bu konuda yapılan bazı araştırma bulguları, çalışan annelerin çocuklarında, annesi çalışmayan çocuklara göre bazı davranış sorunlarının daha fazla olduğunu gösterirken, bazıları ise tersine; annesi çalışan çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin annesi çalışmayan çocuklara kıyasla çok daha üstün olduğunu ortaya koymuştur. Netice olarak annenin çalışma durumunu, bazıları aile içi iletişim açısından olumsuz etkilediğini söylerken bazıları da olumlu etkilediğini söyler. Kimileri ise böyle bir etkinin varlığından bahsetmez. Çünkü araştırmalar çocuğun kişilik gelişimi üzerinde annenin çalışıp çalışmamasının değil, ancak anne babanın çocuk yetiştirme tutumlarının etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çocukla geçirilen sürenin uzunluğu değil, kalitesi önemlidir. Yani, gerçekten annenin evde kaldığı süre çocuğu ile

¹⁴⁷Tepeli, vd., “Anne-Baba Eğitim Düzeyinin İlköğretim 1. Sınıf Öğrencilerinin Duygu İfade Etme Biçimlerine Etkisinin İncelenmesi” ss.254-262.

birlikte, onunla ilgilenerek sağlıklı etkileşime girerek geçirilmiyorsa, annelere olumlu hanesine yazılabilecek bir puan kazandırmıyor.¹⁴⁸

3.6. Babanın Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri

Tablo-24 Babanın Çalışma Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Baba Çalışma Durumu	N	%	$\bar{x}$	Levene Test		t-test		
				F	P	t	Sd	p
Çalışıyor	214	81,68	67,72					
Çalışmıyor	48	18,32	69,13	0,000	0,983	-0,929	260	0,354

Levene testinde $p=0,983>0,05$ olduğundan grupların varyansları eşit olarak bulunmuştur. Yapılan t-teste $p=0,354>0,05$ bulunduğundan gruplar arasında anlamlı fark vardır. Tablo-24'te çıkan sonuçlar “Babası çalışan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babası çalışmayan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır.

Kurt, yapmış olduğu çalışmada özellikle ataerkil bir aile yapısına sahip olan ve evin geçimini babadan bekleyen - her ne kadar globalleşen dünyada eskisi kadar olmasa da - Türk aile yapılarında babanın çalışmama durumunun aile iletişimini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.¹⁴⁹

3.8. Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyleri

Tablo-25 Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Puanlarının İstatistiksel Analizi

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	N	%	$\bar{x}$
0-1000	112	42,74	67,80
1001-2000	97	37,04	66,23
2001-3000	38	14,50	70,00
3000 üstü	15	5,72	75,53

¹⁴⁸Binnur Yeşilyaprak, Çalışan Anne ve Çocuk; İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş., 2004, ss.106-107.

¹⁴⁹Şenol Kurt, “İşsizliğin Psiko – Sosyal sonuçları ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri” “<https://scholar.google.com.tr/scholar?newwindow=1&biw=1280&bih=597&um=1&ie=UTF-8&lr&q=related:ri4f-jOwAyuATM:scholar.google.com/>”(30.07.2015) s.367

Tablo-25 Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyini Gösteren ANOVA Analizi

	Kareler toplamı	Sd	Ortalama kare	F	p
Gruplar İçi	1312,482	3	437,494	5,150	0,002
Gruplar Arası	21918,422	258	84,955		
Total	23230,905	261	-		

Yapılan ANOVA analizinde $p=0,002<0,05$ olduğundan gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Hangi gruplar arasında fark olduğunu anlamak için aşağıda Scheffe testi yapılmıştır.

Tablo-26 Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Bireylerin Aile İçi İletişim Düzeyini Gösteren Scheffe Analizi

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi		Ortalama Fark	Standart Hata	p
0-1000	1001-2000	1,577	1,278	0,678
	2001-3000	-2,196	1,730	0,657
	3000 üstü	-7,730	2,534	0,027*
1001-2000	0-1000	-1,577	1,278	0,678
	2001-3000	-3,773	1,764	0,208
	3000 üstü	-9,307	2,557	0,005*
2001-3000	0-1000	2,196	1,730	0,657
	1001-2000	3,773	1,764	0,208
	3000 üstü	-5,533	2,811	0,278
3000 üstü	0-1000	7,730	2,534	0,027*
	1001-2000	9,307	2,557	0,005*
	2001-3000	5,533	2,811	0,278

Buna göre, gelir durumu 0-1000 ile 3000 ve üstü grupları arasında ve 1001-2000 ve 3000 ve üstü grupları arasında aile içi iletişim puanları bakımından anlamlı fark bulunmuştur.

Çıkan sonuçlar “Ailenin aylık gelir düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri ailenin aylık geliri düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Şirin, yapmış olduğu çalışmada gelir düzeyi yükseldikçe aile bireylerinde duygusal yeterlilik, aile yaşam kalite algısı ve aile bireylerinin birbiriyle olan etkileşiminde olumlu bir ilişkinin olduğu bulgusuna ulaşmıştır.¹⁵⁰

4. Dindarlık ve Aile İçi İletişim Arasındaki İlişki İle İlgili Sonuç

Tablo-27 Dindarlık ve Aile İçi İletişim Arasındaki İlişki

	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	Pearson Korelasyon	p
Dindarlık Puanı	262	110,55	7,020	1	0,003
Aile İçi İletişim Puanı	262	67,98	9,434	0,186	

Yukarıda yapılan Pearson Korelasyonda $p=0,003<0,05$ bulunduğundan dindarlık ile aile içi iletişim arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo-27’de çıkan bu sonuçlar dindarlık ile aile içi iletişim arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğunu yani bireylerin dindarlık seviyelerinin artmasıyla aile içi iletişimlerinin de olumlu yönde arttığını bize göstermektedir.

¹⁵⁰ Şirin, “Ailelerde Sosyo-Demografik-Ekonomik Değişkenlerin Aile Yaşam Kalitesine Etkileri”, ss. 44-59.

5. Dindarlık ve Aile İçi İletişim Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tablo-28 Bireylerin Dindarlık ve Aile İçi İletişim Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Dindarlık ve Aile iç iletişim Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması		N	%	Dindarlık Puan Ortalamaları	Aile içi iletişim Puan Ortalamaları
Cinsiyet	Kız	133	50,77	111,31	68,94
	Erkek	129	49,24	109,76	67,00
Okul Türü	AL	126	48,09	109,67	67,87
	ML	70	26,72	110,93	67,47
	İHL	66	25,20	111,82	68,73
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	11	4,20	107,27	64,91
	İlkokul	159	60,69	110,80	67,06
	Orta	63	24,05	110,51	69,57
	Lise	26	9,94	110,69	69,77
	üniv	3	1,14	108,67	79,33
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	111	42,37	111,10	68,53
	Orta	80	30,55	110,26	67,21
	Lise	56	21,37	110,63	66,93
	üniv	14	5,36	109,07	71,00
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	54	20,62	111,24	69,28
	Çalışmıyor	208	79,39	110,37	67,64
Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	214	81,68	110,69	67,72
	Çalışmıyor	48	18,32	109,92	69,13
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	0-1000	112	42,75	109,78	67,80
	1001-2000	97	37,04	111,34	66,23
	2001-3000	38	14,50	110,63	70,00
	3001-üst	15	5,73	110,93	75,53

Not: Dindarlık ölçeğinde alınabilecek en yüksek puan 125, en düşük puan 25 iken; Aile İçi İletişim ölçeğinde alınabilecek en yüksek puan 110, en düşük puan 22'dir.

SONUÇ

Araştırmada lise öğrenimi gören genç bireylerin dindarlık düzeyleri ile aile içi iletişimleri arasındaki ilişkinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaçla cinsiyet, eğitim görülen okul türü, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, babanın çalışma durumu, ailenin aylık gelir durumu olmak üzere yedi bağımsız değişken açısından dindarlık ve aile içi iletişim düzeyleri karşılaştırılmıştır.

Araştırma sonucunda öne sürülen on dört hipotezden sekizi doğrulanmış, altısı ise doğrulanmamıştır. Araştırmada hipotezler ve değişkenlerle ilgili elde edilen sonuçlar şunlardır:

1. Cinsiyet faktörü açısından kızların dindarlık düzeyleri erkeklerin dindarlık düzeyinden yüksek çıkmış bu sonuç “Cinsiyet faktörü açısından genç kızların dindarlık düzeyleri genç erkeklerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.
2. Eğitim görülen okul türü açısından İHL ile AL’de eğitim gören öğrencilerin dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Dindarlık puanları incelendiğinde ise istatistik açıdan anlamlı bulunmamakla birlikte İHL’de eğitim gören bireylerin dindarlık puanları ML’de eğitim gören bireylerin dindarlık puanlarından daha yüksek çıkmıştır. (Tablo-11) Bu durum " Okuduğu okulun türüne göre ; İmam-Hatip lisesinde okuyan genç bireylerin dindarlık düzeyleri diğer liselerde (Anadolu Lisesi-Meslek Lisesi) okuyan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi kısmen doğrulamaktadır.
3. Annenin eğitim düzeyi açısından bireylerin dindarlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Annenin eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri annenin eğitim düzeyi

düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

4. Babanın eğitim düzeyi açısından bireylerin dindarlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Babanın eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri babanın eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.
5. Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre bireylerin dindarlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.
6. Babanın çalışıp çalışmama durumuna göre bireylerin dindarlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Babanın çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.
7. Ailenin aylık gelir durumu açısından bireylerin dindarlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu “Ailenin aylık gelir düzeyine göre genç bireylerin dindarlık düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.
8. Cinsiyet faktörü açısından kız ve erkeklerin aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Cinsiyet faktörü açısından genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.
9. Okuduğu okulun türüne göre bireylerin aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Okuduğu okulun türüne göre ; İmam-Hatip lisesinde okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri diğer liselerde (Anadolu Lisesi-Meslek Lisesi) okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.

10. Annenin eğitim düzeyi ile bireylerin aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum bizim “Annenin eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri annenin eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.
11. Babanın öğrenim düzeyi ile bireylerin aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Babanın eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babanın eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.
12. Annenin çalışma durumu ile aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Annenin çalışıp çalışmama durumuna göre genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri arasında önemli bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.
13. Babanın çalışma durumu ile aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum “Babası çalışan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babası çalışmayan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamamıştır.
14. Ailenin aylık gelir durumu ile aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durum “Ailenin aylık gelir düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri ailenin aylık geliri düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamıştır.
15. Son olarak bireylerin dindarlık düzeyleri ile aile içi iletişim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durumda dindarlık ile aile içi iletişim arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu, bireylerin dindarlık seviyelerinin artmasıyla aile içi iletişim düzeylerinin de olumlu yönde arttığı görülmüştür.

“Annenin eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri annenin eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” “Babanın eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin dindarlık düzeyleri babanın eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki üçüncü ve dördüncü hipotezlerimizin doğrulanmamış olması bize dindarlık ile eğitim arasındaki ilişkinin de tıpkı dindarlık ve aile içi iletişim gibi üzerinde araştırma yapılması gereken bir öneme sahip olduğunu hatırlatıyor. Burada anne ve babanın eğitim düzeylerinin çocukların dindarlığı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamasında ebeveynin almış olduğu eğitimin içeriğinin de etkili olduğu unutulmamalıdır. Zira fen bilimleri eğitimi almış bir bireyin din bilimleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ya da din bilimlerinin öğretilerini yaşamıyor olması yadsınamaz bir durumdur.

“Okuduğu okulun türüne göre ; İmam-Hatip lisesinde okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri diğer liselerde (Anadolu Lisesi-Meslek Lisesi) okuyan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” Şeklindeki dokuzuncu hipotezimiz doğrulanmamıştır. Ancak Tablo-19’a baktığımızda çıkan sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmasa da İHL öğrencilerinin aile içi iletişim puanlarının ML ve AL öğrencilerinin aile içi iletişim puanlarından daha yüksek olduğunu görürüz. Sonucun böyle çıkmasında ise araştırmamızı yaptığımız küçük bir ilçe olan Çerkeş’de İHL’nin henüz yeni mezun verecek kadar kısa bir geçmişinin olmasının ve kendisine has bir binasının olmayıp ML ile aynı binayı hatta kültür derslerinde karma bir şekilde aynı sınıfı paylaşıyor olmalarından ve İHL öğrencilerinde gerekli şuurun yeterince oluşamama ihtimalinden kaynaklı olması aklımıza gelmektedir.

“Annenin eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri annenin eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” ve “Babanın eğitim düzeyi yüksek olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babanın eğitim düzeyi düşük olan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki onuncu ve on birinci hipotezlerimiz doğrulanmamıştır. Eğitimin her alanda önem ve gerekliliği inkar olunamaz bir gerçek iken ebeveynin eğitim seviyelerinin artması ile aile içi iletişimlerinde herhangi bir etkinin olmaması akıllara eğitimle ilgili çeşitli sorular getirmektedir. Acaba

okullarımızda verilen iletişim derslerimiz mi yeterli düzeyde değildir yoksa eğitimin kalitesinde mi sıkıntı vardır? Ya da bireyler aldıkları eğitimi yeterince içselleştirip hayatlarında uygulayamıyorlar mı? Bunlar ve daha bunlara benzer bir çok sorular sorulup hipotezler kurmak mümkün olmakla birlikte bu konu da tez çalışması yapılacak kadar derindir ve üzerinde araştırma yapmaya ihtiyaç vardır.

“Babası çalışan genç bireylerin aile içi iletişim düzeyleri babası çalışmayan genç bireylerin aile içi iletişim düzeylerinden daha yüksektir.” şeklindeki on üçüncü hipotezimiz de doğrulanmamıştır. Bu sonuç gençlerin babalarından maddiyat harici beklentilerinin de en az maddiyat kadar fazla olduğu gerçeğini akıllara getirmektedir.

Sonuç olarak dindarlık ile aile içi iletişim arasında pozitif yönde bir ilişki vardır yani bireyin dindarlık düzeyi arttıkça aile içi iletişim düzeyi de o denli olumlu yönde artmaktadır. Ancak burada bizim ele aldığımız yedi değişken haricinde de aile içi iletişimi etkileyen pek çok faktörün olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu konuyla ilgili başka çalışmalar ve araştırmalar yapmaya ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Ağca, Hüseyin; *Ailede Eğitim*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Allport, Gordon Willard; *Birey ve Dini*, Bilal Sambur (çev.), Ankara: Elis Yayınları, 2005.
- Araz, Hacer; “Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).
- Armağan, İbrahim; *Gençlik Gözüyle Gençlik*, İstanbul: Usadem Yayınları, 2004.
- Armaner, Neda; *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967.
- ; *Din Psikolojisine Giriş*, 1 Cilt, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.
- Atar, Fahrettin, vd., *İslam İlmihali*, İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006.
- Atkinson, Richard C.vd., *Psikolojiye Giriş*, Kemal Atakay, Aysun Yavuz, Mustafa Atakay (çev.), 1.Cilt, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995.
- Aydın, Mehmet; *Din Felsefesi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Bahadır, Abdülkerim “Ergenlik Döneminde Dînî Şüphe ve Tereddütler”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994).
- Bottomore, Tom B.; *Toplum Bilim*, Ünsal Oskay, (çev.), İstanbul: Beta Basım Yayım, 1984.
- Bozkurt, Veysel; *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Basın Yayın, 2007.
- Büyüköztürk, Şener; *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Yayınları, 2005.
- Cebeci, Suat; *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Çapcıoğlu, İhsan; “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Yakın Sosyal Çevre İle İlişkilerinde Etkili Bir Faktör Olarak Dindarlık”, Ankara Üniversitesi, TSA , 12/3, (Aralık 2008), s. 53.
- Çetin, Ümit Fahri; “Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık–Empati İlişkisi (Isparta Örneği)” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* , Süleyman Demirel Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

- Daşkiran, İbrahim; “Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahraman Maraş Lise Gençliği Üzerine Bir Araştırma” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).
- Dönmezer, İbrahim; *Ailede İletişim ve Etkileşim*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000.
- Draz, Abdullah; *Din ve Allah İnancı*, Bekir Karlığa, (çev.), İstanbul: Bir Yayınları, 1958.
- Efdal Aydemir, Rüveyda; “Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi),” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).
- Erkal, Mustafa ; *Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları, 1999.
- Ersel, Birsal “Sosyal Güvenlik Sistemi, Yoksulluk ve Aile”, (Yayınlanmamış Bildiri), *IV. Aile Şurası “Aile ve yoksulluk” Bildirileri*, Ankara 2004.
- Fromm, Erich; *Psikanaliz ve Din*, Aydın Arıtan (çev.), İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1982.
- Gordon, Thomas; *Etkili Ana- Baba Eğitimi*, Emel Aksay (çev.) İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2005.
- Güçlü, Sevinç; *Kurumlara Sosyolojik Bir Bakış*, İstanbul: Birey Yayınları, 2005.
- Güllü, İsmail; “Gecekondulaşma Gençlik ve Dindarlık -Kayseri Argıncık Örneği- ” (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).
- Günay, Ünver; *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000.
- Hökelekli, Hayati; *Din Psikolojisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Kaptan, Saim; *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Ankara: Tek Işık Web Ofset Yayınları, 1993.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan (Editör); *Din Psikolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker yayınları, 2013.
- Kaya, Mevlüt; *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun: Etüt Yayınları, 1998.
- Kayıklık, Hasan; “Değişen Dünyada Birey, Din ve Dindarlık,” *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Ünver Günay, Celalettin Çelik, (Editör), Adana: Karahan Kitabevi, 2006.
- ; “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve inanç Davranış Etkileşimi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19/3 (2006), s.492

- Kırman, Fatma; “Stres ve Din: Lise Gençliği Üzerine Psikolojik Bir Araştırma (Kahramanmaraş Örneği)”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).
- Kirman, Mehmet Ali; *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- ; *Din ve Sekülerleşme*, Adana: Karahan Kitabevi, 2005.
- Kimter, Nurten; “Ergenlerde Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/17 , 2012, ss.439-468.
- Koç, Bozkurt; “Eğitimcilerde Dini Hayat”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, 1997).
- ; “Ergenlikte Benlik Gelişimi ve Din İlişkisi”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).
- Koç, Mustafa; “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).
- Köknel, Özcan; *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınları, 2001.
- Köktaş, M. Emin; *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Köylü, Mustafa; *Psiko-Sosyal Açısından Dinî İletişim*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Kula, Naci; “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, *Geçlik, Din ve Değer Psikolojisi*, Hayati Hökelekli (Editör), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- ; *Bedensel Engellilik ve Dînî Başa Çıkma*, Dem Yayınları, İstanbul: 2005.
- Kurt,Şenol;“<https://scholar.google.com.tr/scholar?newwindow=1&biw=1280&bih=597&um=1&ie=UTF-8&lr&q=related:ri4f-jOwAyuATM:scholar.google.com/>”(30.07.2015).
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi; *Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık ve Kişilik*, Adana: Karahan Kitabevi, 2006.
- Mutlu, Kayahan; “Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyoloji Yöntem Üzerine Bir Tartışma)”, *İslami Araştırmaları*, 3/ 4, (Ekim 1989), s. 194.

- Oktik, Nurgül ve Sezer, Sergender, “Aile İçinde İntiharların Yoksullukla İlişkisi: Muğla Örneği”, (Yayınlanmamış Bildiri), *IV.Aile Şurası “Aile ve yoksulluk” Bildirileri*, Ankara 2004.
- Onay, Ahmet; *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Onur, Bekir; *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, Ankara:İmge Kitabevi, 1995.
- Ozankaya, Özer; *Toplumbilime Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1997.
- ; *Toplumbilim*, İstanbul: Beta Basım Yayınları, İstanbul, 1994.
- Özbaydar, Belma; *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Baha Matbaası,1970.
- Özdemir, Saadettin; “ Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).
- Özgüven, İbrahim Ethem; *Ailede İletişim ve Yaşam*, Ankara: Pdrem Yayınları, 2001.
- Özüdoğru, Halide Nur; “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç ve Tutumları ile Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).
- Pazarlı, Osman; *Din Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- Peker, Hüseyin; *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Sambur, Bilal; “Din ve Psikoloji İlişkisini Yeniden Düşünmek”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19/3, 2006, s.426.
- Sayın, Önal; *Sosyolojiye Giriş*, İzmir: Üniversite Kitapları Yayınları, 1994.
- Seyidoğlu, Halil; *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2003.
- Sezen, Yümni; *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, İstanbul: İFAV Yayınları,1990.
- Subaşı, Necdet; “Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, *İslamiyat Dergisi*, Ankara, 5/4, (Ekim-Aralık 2002) , s.24
- ; “ Dindarın ve Yoksulun Yaşam Dünyası Aile Odaklı Stratejiler”, (Yayınlanmamış Bildiri), *IV.Aile Şurası “Aile ve yoksulluk” Bildirileri*, Ankara 2004
- Şahin, Adem; “Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dînî Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993).

- Şirin, Hatice; “Ailede Sosyo-Demografik-Ekonomik değişkenlerin Aile Yaşam Kalitesine Etkileri” *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 2/1,(2014), ss.31-46
- Tellioğlu, Betül; “İlk Yetişkinlik Döneminde Sorumluluk ve Dindarlık” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 25.
- Tepeli, Kezban vd.; “Anne-Baba Eğitim Düzeyinin İlköğretim 1. Sınıf Öğrencilerinin Duygu İfade Etme Biçimlerine Etkisinin İncelenmesi” *Eğitim Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (Mayıs 2013), ss.254-262.
- Türk Dil Kurumu (TDK), *Türkçe Sözlük*, C I, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.
- Uysal, Veysel; *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Ünver , Günay; *Din sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Vergote, Antoine; *Din, İnanç ve İnançsızlık*, Veysel Uysal, (çev.), İstanbul: İFAV Yayınları, 1999.
- ; *Din Psikolojisi Nedir Ne Değildir*, *İlim Araştırma Dergisi*, Ali Köse (çev.), 2/2 (Temmuz-Aralık 1997) , s.167.
- Yalvaç, Mehmet; *Aile Sosyolojisi*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Yapıcı, Asım; “Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1, (Ocak - Haziran 2006), ss. 96-97.
- Yavuz, Kerim; *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: 1983.
- Yavuzer, Haluk; *Ana Baba ve Çocuk*, İstanbul:Remzi Kitabevi,1999.
- Yeşilyaprak, Binnur; *Çalışan Anne ve Çocuk*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Limited Şirketi, 2004.
- Yıldız, Murat; *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006.
- Yörükoğlu, Atalay; *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, İstanbul:Özgür Yayınları, 1998.
- Yüce, Fatma; “Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

EKLER

1.EK: Kişisel Bilgi Envanteri

1. Cinsiyetiniz: ()1-Kız ()2-Erkek

2. Okulunuz: ()1-Anadolu Lisesi () 2-Meslek Lisesi () 3-İ.H.L.

3. Annenizin eğitim durumu:

()1-Okuryazar Değil

()2-İlkokul

()3-Ortaokul

()4-Lise

()5-Üniversite

4. Babanızın eğitim durumu:

()1-Okuryazar Değil

()2-İlkokul

()3-Ortaokul

()4-Lise

()5-Üniversite

5. Annenizin çalışma durumu: ()1-Çalışıyor ()2-Çalışmıyor

6. Babanızın çalışma durumu : ()1-Çalışıyor ()2-Çalışmıyor

7. Aylık geliriniz:

()1- 0-1000 TL

()2- 1001-2000 TL

()3- 2000-3000 TL

()4- 3000 TL üstü

2.EK: Dindarlık Envanteri

DİNDARLIK ENVANTERİ		5. Kesinlikle katılıyorum	4. Katılıyorum	3. Kararsızım	2. Katılmıyorum	1. Kesinlikle katılmıyorum
1.	Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	()	()	()	()	()
2.	Çağdaş dünyada insanlığın karşılaştığı önemli sorunların çoğu, dinî inançların ciddiye alınmamasından kaynaklanmaktadır.	()	()	()	()	()
3.	Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ayet ve surelerden meydana gelmiştir.	()	()	()	()	()
4.	Beş vakit namazımı düzenli olarak kılıyorum.	()	()	()	()	()
5.	Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanıyor ve bu konuda hiç kuşku duymuyorum.	()	()	()	()	()
6.	Hac ibadeti, maddî ve bedenî durumu müsait olanların yerine getirmesi gereken bir dinî görevdir.	()	()	()	()	()
7.	Namaz kılarken, dua ederken, oruçlu iken Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.	()	()	()	()	()
8.	Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olup ayetlerin hepsinin gerçek olduğuna ve değişmeden günümüze ulaştığına inanıyorum.	()	()	()	()	()
9.	Dua hayatımda önemli bir yere sahiptir.	()	()	()	()	()
10.	Günlük hayatımda, yapacağım işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.	()	()	()	()	()
11.	Hz. Peygamberin arkadaşlarına "Ashab", ondan sonra devlet idaresinin başına geçen kimselere de "Halife" denir.	()	()	()	()	()
12.	İnsan, kazancının bir kısmını fakirlere zekat ve sadaka olarak vermelidir.	()	()	()	()	()
13.	Orucumu aksatmadan tutarım.	()	()	()	()	()
14.	"Cennet annelerin ayakları altındadır." sözü bana anlamlı geliyor.	()	()	()	()	()
15.	Ahiret gününe ve öldükten sonra tekrar dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	()	()	()	()	()
16.	Dinî kuralların tam uygulanması halinde toplumdaki bütün haksızlıkların ve adaletsizliklerin ortadan kalkacağına inanıyorum.	()	()	()	()	()
17.	Dinî inançları olmayan bir kimse bana göre organlarından biri eksik olan insan gibidir.	()	()	()	()	()
18.	Allah'ın beni her yerde gördüğüne inandığımdan günah işlemekten kaçınıyorum.	()	()	()	()	()
19.	Bizim Allah'tan geldiğimizi ve tekrar O'na döneceğimizi hatırladıkça ölümden pek korkmuyorum.	()	()	()	()	()
20.	Dinî inanç ve düşüncelerim olmasaydı hayat biçimim şimdikinden daha kötü olurdu.	()	()	()	()	()
21.	Dinî inançları olmayan insanların da ahlaklı bir hayat sürdürebileceklerine inanıyorum.	()	()	()	()	()
22.	"Dua ve ibadet olmasaydı, çoktan çıldırırdım!" sözü bana çok anlamsız görünüyor.	()	()	()	()	()
23.	İçki, kumar, faiz, falcılık, büyücülük ve domuz eti yemek büyük günahlardandır.	()	()	()	()	()
24.	Düzenli olarak Kur'an okurum.	()	()	()	()	()
25.	İbadetlerimi tam olarak yerine getirebilecek kadar bilgiye sahibim.	()	()	()	()	()

3.EK: Aile İçi İletişim Envanteri

	Aile İçi İletişim Envanteri	5. Her Zaman	4. Genellikle	3. Bazen	2. Ara sıra	1. Hiçbir Zaman
1.	Anne ve babam beni haksız yere eleştirirler.	()	()	()	()	()
2.	Aile içinde görüşlerimi özgürce söyleyebilirim.	()	()	()	()	()
3.	Annem ve babam arkadaş seçimime karışırlar.	()	()	()	()	()
4.	Ailem ne istesem yapar.	()	()	()	()	()
5.	Kendi basıma hiçbir karar veremem.	()	()	()	()	()
6.	Kötü not aldığım zaman cezalandırılıyorum.	()	()	()	()	()
7.	Babama karşı annemin desteğini alarak istediğimi elde ederim.	()	()	()	()	()
8.	Kavgalarımızdan sonra odama gider, saatlerce ağlarım.	()	()	()	()	()
9.	Bazı problemlerimi ailem yerine arkadaşlarımla halletmeye çalışırım.	()	()	()	()	()
10.	Aile içinde tartışma/kavga yaşandığında okulda hiçbir dersi anlayamam.	()	()	()	()	()
11.	Ailem beni yalancılıkla suçlar.	()	()	()	()	()
12.	Ailem çoğu zaman bana küfür eder.	()	()	()	()	()
13.	Kardeş(ler)imle olan sorunlarımızı kendi aramızda konuşarak çözümleyebiliriz.	()	()	()	()	()
14.	Ailemle tartışmak yerine onların dediklerini yapmayı tercih ederim.	()	()	()	()	()
15.	Tartıştığımızda ailem bütün hatalarımı ortaya döker.	()	()	()	()	()
16.	Aile içinde birbirimize gerçekleri söyleriz.	()	()	()	()	()
17.	Annem beni sevdiğini söyler.	()	()	()	()	()
18.	Annem beni takdir ettiğini söyler.	()	()	()	()	()
19.	Babam beni sevdiğini söyler.	()	()	()	()	()
20.	Babam beni takdir ettiğini söyler.	()	()	()	()	()
21.	Annem bana anlayışlı davranır.	()	()	()	()	()
22.	Babam bana anlayışlı davranır.	()	()	()	()	()

ÖZGEÇMİŞ

Büşra ASAR 06.02.1989 yılında Ankara’da doğdu. Tevfik İleri İmam Hatip lisesini bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 2011 yılında mezun oldu. Mezuniyetten bu yana öğretmen olarak görev yapan Büşra ASAR orta derecede İngilizce ve Arapça bilmektedir.

İletişim Bilgileri

E mail : busra.asar@hotmail.com

Telefon : 0 543 805 65 70